TÜRKÇEDE SEZDİRİM

Volkan İKİZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2021

TÜRKÇEDE SEZDİRİM

Volkan İKİZ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2021

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Volkan İKİZ tarafından hazırlanan "Türkçede Sezdirim" başlıklı bu çalışma …/…/….2021 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Üye Prof. Dr. Erdoğan BOZ

(Danışman)

Üye Dr. Öğr. Üye. Ferdi BOZKURT

ONAY

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

…/…/2021

...../...../....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Volkan İKİZ

ÖZET

TÜRKÇEDE SEZDİRİM

İKİZ, Volkan

Yüksek Lisans-2021

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

H. P. Grice'ın çalışmalarıyla gündelik dil felsefesinde yer edinen, mantıksal ya da anlambilimsel içerikten elde edilen çıkarımlar anlamına gelen sezdirim, kişiler arası anlamları iletmede bir araç olarak kullanılmıştır. Karşılıklı konuşma eylemi esnasında açığa çıkan örtük kavramları, işbirliği ilkesine dayandıran Grice, gönderici ile alıcı arasındaki karşılıklı uyulması gereken kuralları dört alt ilke ile açıklar.

Bu çalışmada Fatih Altınöz'ün yazdığı "Güle Güle" filminin senaryosu içerisinde karşılaşılan konuşmaya dayalı sezdirimler, Grice'ın işbirliği ilkeleri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak incelenen diyalogların Grice'ın nicelik, nitelik, bağıntı ve tarz ilkeleriyle uygunluğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *sezdirim, konuşmaya dayalı sezdirim, işbirliği ilkesi, Grice, gündelik dil felsefesi.*

ABSTRACT

IMPLICATURE IN TURKISH

IKIZ, Volkan

Master Degree–2021

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Advisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Implicature which has a place in the philosophy of ordinary language with the studies of H. P. Grice, and has the meaning as the inferences from logical or semantic content, was used as a tool to express the interpersonal meanings. Grice who bases the implicature concepts revealed during the conversation act on the principle of cooperation, explains the rules that must be obeyed between the speaker and the audience with four sub-principles.

In this study, the conversational implicatures, encountered in the scenario of the movie "Güle Güle" written by Fatih Altınöz, are tried to be explained in the context of Grice's principles of cooperation. As a result, the compatibilities of the examined dialogues with Grice's principles of quantity, quality, relavance and manner were determined.

Key Words: *implicature, conversational implicature, cooperative principle, Grice, ordinary language philosophy.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
ŞEKİLLER LİSTESİ x
EKLER LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
ÖN SÖZ xiii
GİRİŞ 1

1. BÖLÜM

KİPLİK

1.1. Kiplik Tanımları ve Tartışmaları 2
1.2. Kiplik Türleri 6
1.2.1. Önerme Kipliği (propositional modality) 6
1.2.1.1.Bilgi Kipliği (epistemic modality) 6
1.2.1.2. Kanıt Kipliği (evidential modality) 8
1.2.2. Eylem Kipliği (event modality) 8
1.2.2.1. Yükümlülük Kipliği (deontic modality) 9
1.2.2.2. İçedim Kipliği (dynamic modality) 9

2. BÖLÜM

SEZDİRİM

2.1. Geleneksel/Uzlaşımsal Sezdirim (conventional implicature) 14
2.2. Konuşmaya Dayalı Sezdirim (conversational implicature) 15
2.2.1. Genelleştirilmiş Konuşma Sezdirimi (generalized conversational implicature) 15
2.2.2. Özelleştirilmiş Konuşma Sezdirimi (particularized conversational implicature) 16
2.2.3. İşbirliği İlkesi (cooperative principle) 16
2.2.3.1. Nicelik (quantity) 18
2.2.3.2. Nitelik (quality) 19
2.2.3.3. Bağıntı (relavance) 19
2.2.3.4. Tarz (manner) 19

3. BÖLÜM

GÜNDELİK DİL

3.1. Dil 22
3.2. Dil Araştırmalarında Gündelik Dil 23
3.3. Dil Felsefesinde Gündelik Dil 25

4. BÖLÜM

"GÜLE GÜLE" ADLI FİLMDE SEZDİRİM

4.1. Güle Güle Sinema Filminde Konuşmaya Dayalı Sezdirimin İncelenmesi 29
4.1.1. Nicelik İlkesinin İhlali 30
4.1.2. Nitelik İlkesinin İhlali 45
4.1.3. Bağıntı İlkesinin İhlali 52
4.1.4. Tarz İlkesinin İhlali 62
SONUÇ 72
KAYNAKÇA 73
EKLER 77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Palmer (2001) Kiplik Sınıflandırmasının (Kamacı, 2018: 135)'dan Güncelleyerek "sezdirim" Kavramıyla İlişkilendirilmesi……..…….10

Şekil 2: Sezdirim Çeşitleri …….14

Şekil 3: Grice'ın İşbirliği İlkeleri……...18

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Taranan Eser Listesi ……... 77

Ek 2: Terim Dizini (Türkçe – İngilizce) ……..…….. 78-81

Ek 3: Terim Dizini (İngilizce – Türkçe) …….82-85

KISALTMALAR

Akt.	**:** aktaran
bk.	**:** bakınız
çev.	**:** çeviren
Ed.	: editör
Haz.	**:** hazırlayan
ss.	**:** sayfa sayısı
TDK	**:** Türk Dil Kurumu
vb.	**:** ve benzeri
Yay.	: yayınlayan

ÖN SÖZ

Gündelik dil, insanların yaşamları boyunca kullandığı bir iletişim aracı olması yönüyle toplumsal etkileşimin korunmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla kişiler arası iletişimde "anlam" ve "anlamlandırma" sürecinin sağlıklı gerçekleşebilmesi için aktarılan sözlerin doğru anlaşılması önem arz etmektedir.

Gündelik dil filozoflarından H. P. Grice, yaptığı çalışmalar neticesinde, anlamlandırma sürecine farklı bakış açısı getirerek, ortaya koyduğu konuşmaya dayalı sezdirim kavramıyla bu alandaki çalışmalara katkı sağlamıştır. Gündelik konuşmalar bu açıdan ele alındığında, insanların konuşmalarında seçtikleri kelimelere, o kelimelerin sözlüksel anlamlarından bağımsız olarak farklı anlamlar yükledikleri sonucuyla karşılaşırız.

Bu alanda yapılan çalışmalara baktığımızda, anlamsal ve yapısal çalışmaların eksikliğiyle karşılaşırız. Dolayısıyla yaptığımız çalışmada bu eksikliği bir nebze de olsa gidermek amacıyla işe başladık.

Yaptığımız çalışmanın Türk Dili ve Gündelik Dil anlayışına katkı sağlaması, ayrıca insanların birbirini daha iyi anlamasına vesile olması, en önemli kazancımız olacaktır.

Bilim dünyasına yaptığı çalışmalarıyla büyük katkıları olan ve benim sorunlara farklı bakış açılarıyla bakabilmemi sağlayan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, yol göstericim, değerli danışmanım Prof. Dr. Erdoğan Boz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisansüstü eğitimim boyunca çalışmalarıma katkı sağlayan, beni yetiştiren değerli hocalarıma yürekten teşekkür ederim.

Çalışmamın başından sonuna dek yardımlarını esirgemeyen, stresli sürecime katlanan, yol arkadaşım, eşim Tuğçe TEKDEMİR İKİZ'e çok teşekkür ederim.

Volkan İKİZ

Ocak-2021, Eskişehir

GİRİŞ

Gündelik hayatta kişiler arası iletişim ve bunun alt basamakları incelemeye değer bir alan olarak her zaman ön planda bulunmuştur. Kişiler arası iletişimin önemli bir ögesi "konuşma/diyalog" dur. İnsanlar konuştukları esnada karşı tarafın anlamlandırmasını istediği pek çok sözce oluştururlar. Kişiler arası iletişimde konuşmacının/vericinin söylemleri her zaman konuşmacının söylediği gibi anlaşılmaz. Bu sözce oluşturma sürecinde kimi zaman konuşmacının konuştuğu ile kastettiği anlam arasında fark vardır. Kimi zaman da dinleyici/alıcı konuşmacının söylemlerinden çıkarım yaparak anlatılmak isteneni kavrar. Yani dinleyici konuşmacıyla olan ortak bağlarından yola çıkarak ya da kendi bireysel özelliklerinden, hayata dair bilgisinden, içinde bulundukları yer ve zamanın etkisiyle konuşmacının söylemlerinden bir çıkarım yapar ve konuşma sezdirimine ulaşır. Kısacası konuşmaya dayalı sezdirim, konuşmacının doğrudan söylemediği fakat alıcının konuşmadan kavradığı anlamlar olarak nitelendirilebilir.

Sezdirim, H. P. Grice'ın dile getirdiği "*İş Birliği İlkeleri"*nden bir ya da birkaçının ihlal edilmesiyle ortaya çıkan kapalı anlamdır. Sezdirimin temelde iki türü vardır: Geleneksel/Doğal Sezdirim (*conventional implicature*) ve Konuşmaya Dayalı Sezdirim (*conversational implicature*). Geleneksel sezdirimde kelimeler gerçek anlamında kullanılır. Konuşmaya dayalı sezdirimde ise kelimelerin gerçek anlamı dışına çıkılarak kastedilen anlama bakılır.

Bu çalışma esnasında öncelikle kiplik kavramı üzerinde durularak kipliğin çerçevesi oluşturulacak. Kip ile kiplik arasındaki ilişki ortaya konacak. Daha sonra Palmer'in kiplik tablosu dikkate alınarak kiplik içerisindeki sezdirimin yeri belirlenecek. İkinci kısımda "Sezdirim" üzerinde durularak konuşmaya dayalı sezdirim açıklanacak. Üçüncü kısımda "Gündelik Dil" paradigması hakkında bilgi verilecek. Son olarak da bir sinema filmi seçilerek film içerisindeki konuşma sezdirimleri belirlenecek ve inceleme sonucunda elde edilen bulgular ortaya konacaktır.

1. BÖLÜM

KİPLİK

1.1. Kiplik Tanımları ve Tartışmaları

Dil araştırmaları içerisinde tanımlanması ve sınıflandırılması en zor alanlardan birisi "anlam"a dayalı olanlardır. Kiplik üzerine yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda; kiplik, istisnalar hariç çoğunlukla bir anlamsal ulam olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Bu alanla ilgili çalışmalarda ortak bir görüşe ulaşılmadığı anlaşılmaktadır. Bunun pek çok sebebi vardır. Bu sebeplerden bazıları Salkie'ye (2009: 79-80) göre dört başlıkta toplanmıştır:

i. Geniş yorum: Palmer'in açıklamasını belirsiz bulur, içerdiği ve dışladığının net olmadığını ileri sürer.
ii. Dar tanımlama: Van der Auwera ve Plungian'ın tipolojik çalışmalarında kipliği "olasılık ve zorunlulukla ilgili anlamsal alanlar" için kullanmasını "dar" olarak değerlendirir. Tanımın gönüllülük, izin gibi diğer anlamsal alanları dışladığını belirtir.
iii. Kipliğin alt türlerinin listesi: "Kiplik olasılık, zorunluluk, gönüllülük gibi kavramları kapsayan anlamsal ulamdır" türünde gramerlerde yer alan listelemeye dayalı tanımları da sınırları açıkça ortaya koymadığı için yetersiz bulur.
iv. Coates'in (1983) yaptığı gibi belirli bir ifadeler bütününü alarak oradaki ifadelere odaklanmayı da doğru bulmaz. Salkie, Coates'in kiplik tanımı yapmadan sadece elindeki metindeki biçimlerin karşıladığı anlamdan yola çıkarak kipliği ele almasını eleştirir.

Kiplik araştırmalarında karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de kip ve kiplik üzerine oluşmuştur. Kip ve kipliğin aynı alanı temsil edip etmemesi veya iki kavramı açıklayan cümlelerin birbiri yerine kullanması çözümlenmeyi beklemektedir. Çoğu araştırmacı kipliğin biçimsel olarak ortaya çıkmasının kip sayesinde olduğunu savunmakla beraber kimi araştırmacılar kipin daha geniş ele alınması gerektiğinden bahsetmektedir. Yaygın görüş kipliğin anlamsal alanı temsil etmesinden dolayı daha geniş ve soyutlama özelliğine sahip olduğunu; kipin ise biçimsel olarak eylem

üzerine gelerek zaman ve görünüş dışında bir durumu işaretlemesini ve dolayısıyla işaretlediği alanın anlamsal bakımdan karşılandığını düşünmektedir. Kerimoğlu'na göre kip ve kiplik biçiminde tamamen farklı iki ulam düşünmek de doğru değildir. Kiplik literatüründe aradaki fark üzerinde durulsa da, kip ve kipliğin parça-bütün ilişkisi düzeyinde bir ilişkiye dayandığını söylemektedir (2020: 2).

Cevizci'ye göre kiplik, "Bir ifade ya da tümcenin, ilişkili başka bir tümce ya da önermenin ne şekilde, nasıl ya da ne tarzda doğru olduğunu belirtmesi durumu" dur (1999: 512).

Kiefer'in (1987) olasılık-zorunluluk, konuşurun tutumu ve önermelerin anlamı başlıkları altında kiplikle ilgili olarak tartıştığı farklı bakış açıları, Narrog'un çalışmalarında da karşımıza çıkar. Narrog, kiplik tanımlarını gösterdikleri ortaklıklar bakımından üç başlıkta ele alır:

a. Konuşurun Tutumu

Konuşurun öznelliğinin (subjectivity), görüş ve duygularının ifadesidir. Narrog, konuşurun tutumunu esas alan kiplik tanımları için; Lyons (1968, 1977), Palmer (1986) ve Bybee-Perkins-Pagliuca'yı (1994) örnek olarak gösterir.

Bybee-Perkins-Pagliuca (1994: 176)'ya göre; "Kiplik konuşurun (öznel) tavır ve görüşlerinin dilbilgiselleşmesi." olarak ifade edilirken Bussman (1996: 754), "Kiplik: Cümlede bildirilenler karşısında konuşurun tutumunu ifade eden anlamsal ulam." olarak ele alır ve Cruse (2006: 109) ise kipliği, "İlk olarak ifade edilmiş bir önerme karşısında konuşurun tutumuyla ilgili olan dilbilimsel kiplik kavramını mantıksal kiplik kavramından ayırmak gereklidir. Mantıksal kiplik (bazen "alethic kiplik" olarak adlandırılır) zorunluluk ve olasılık kavramları ve bunların ilişkileriyle ilgilidir." şeklinde tanımlar (Narrog 2005a: 678-679; Narrog 2005b: 168; Narrog 2009: 8'dan Akt. Kerimoğlu, 2020: 5).

i. "Yarın yağmur yağabilir."

ii. "Orada beklemeyin, içeri girebilirsiniz."

İlk bakış açısına göre i'de konuşur bilgi temelli bir tahminde bulunurken, ii'de istek temelli olan izin verme eyleminde bulunmaktadır. Her iki önermede de bu

işlevler için aynı öge -{(y)*Abil*-}kullanılmasına rağmen bu bakışa göre farklı alanları işaretlemektedirler (Kerimoğlu, 2020: 7).

b. Gerçeklik (actuality), olgusallık (factuality), geçerlilik (validity) veya gerçeklik-gerçek dışılık (realis-irrealis) kavramları temelinde, yani bir önermenin gerçekçi/olgusal, geçerli veya gerçek olup olmama kabulünü esas alarak yapılan kiplik tanımları

Bu bölümde Chung-Timberlake (1985), Kiefer (1987), Mithun (1999), Givon (1995), Palmer (2001) tarafından yapılan tanımları örnek olarak gösterir. Chapman-Routledge (2009: 138)'in "Bazı eyleyicilerce (agent) bir önermenin gerçekleştirilebilirliği veya bir önermenin gerçekliği ile ilgili olarak konuşurun ifadesi." şeklinde tanımladığı kipliği, Portner (2009: 1) "Kiplik dilbilimsel bir olgudur ve gramer kanalıyla gerçek olması gerekmeyen durumlar hakkında veya bunlara dayanarak insanlara bir şeyler söyleme imkânı sunar." şeklinde ifade eder (Narrog 2005a: 678-679; Narrog 2005b: 168; Narrog 2009: 8'dan Akt. Kerimoğlu, 2020: 5-6).

. iii. "Ali dün saat üçte bize gelmişti."

iv. "Ali bize yarın gelir."

iii'de konuşur gerçek kanıtlanabilir bir olaydan söz ederken, iv'de gerçekliği henüz kanıtlanabilecek olmayan gerçek dışı bir durum ifade edilmektedir. Bu bakışa göre i ve ii'deki cümlelerin her ikisi de aynı kategoridedir (Kerimoğlu, 2020: 7).

c. Olasılık ve zorunluluk ifadelerini esas alarak yapılan kiplik tanımları

Bu grupta modal mantık kökenli tanımlar yer alır ve yazarın bu nitelikte gördüğü tanımlar van der Auwera-Plungian (1998), Fillmore (1968) Gerstenkorn (1976) tarafından yapılan tanımlardır (Narrog 2005a: 678-679; Narrog 2005b: 168; Narrog 2009: 8 Akt. Kerimoğlu, 2020: 5-6). Trask (1999: 125)'a göre "Zorunluluk, izin, yasaklama, gereklilik, olasılık ve yeterlilik ifadeleriyle ilgili dilbilgisel kategori." olan kiplik, Barbiers (2002: 1) tarafından "Kiplik semantik bir kavramdır ve olasılık, zorunluluk, ihtimal, gereklilik, izin, yeterlilik ve gönüllülük gibi kavramları içerir." şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca von Fintel (2005: 20) ise "Kiplik olasılık ve zorunluluk ifadeleriyle karşılanan bir anlama sahip dilbilimsel bir

kategori.” olarak ifade etmiştir (Narrog 2005a: 678-679; Narrog 2005b: 168; Narrog 2009: 8’dan Akt. Kerimoğlu, 2020: 5-6).

v. “Ankara Türkiye’nin başkentidir.”

vi. “Tatilimizi Ankara’da geçireceğiz.”

v’de zorunlu bir önerme söz konusudur çünkü konuşurun ifadesi dünya bilgisiyle uyuşan, aksi mümkün olmayan bir önermedir. vi’deki önerme ise kanıtlanabilirliği sınanamayacak durumda olan geleceğe yönelik bir plan ve istek bilgisi içerdiğinden olası önermedir (Kerimoğlu, 2020: 7).

Kiplik, basitçe konuşucunun aktardığı önermeyle ilgili yorumu olarak tanımlanabilir (Aslan, 2019: 59). Kiplik, ifade edilen anlam bileşenlerini kapsayan “anlamsal alan” dır. Komut mahiyetinde emir (jussive), istek (desiderative), varsayım (hypothetical), olasılık (potential), yükümlülük (obligative), şüphe (dubitative), nasihat (hortatory) vb. gibi geniş bir anlamsal nüans içerir (Dinar, 2020: 58-59). Bunun yanı sıra Türkçe, kiplik türlerini aktarmak amacıyla sözlüksel birimleri de devreye alabilmektedir (Corcu, 2005: 2; Günay, 2014: 533). Kiplik konusunu betimlemeye çalışan araştırmacılar konuyu genel olarak üç temel ölçüde irdelemiştir. Bu başlıklar *konuşurun tutumu*, *gerçeklik* ve *olasılık-zorunluluk* olarak gözükmektedir.

Kip ve kiplik mantığının temelinde *gerçeklik-gerçek dışılık* yer almaktadır. Bir olay ya da durumun gerçek dünyada var olması ya da var olmaması söz konusudur. Bir olay gerçekleşmişse zorunlu olarak gerçeklik taşımaktadır; tam aksi bir durumda gerçekleşmeyen bir olay doğal olarak olasıdır ve gerçeklik dışı kabul edilir. Bu sebepten kipsel mantık içinde gerçeklik-gerçek dışılık ayrımının yanında *zorunluluk* (necessity) ve *olasılık* (possibilty) ayrımı da bulunmaktadır. Kipsel mantık kuramından hareketle kipin temelinde yer alan gerçek dışılık ayrımı ve bunun dilsel olarak işaretlenebilmesi kipliğin genel işlevlerinden biri olarak ifade edilebilir (Hirik, 2019: 14-15).

1.2. Kiplik Türleri

1.2.1. Önerme Kipliği (propositional modality)

Önerme kipliği geleneksel sınıflandırmalardaki bilgi kipliğinin eş değeri olarak düşünülmüştür. Kiplik kavramını *bilgi, yükümlülük ve içedim kipliği* başlıkları altında ele alan Palmer (1986), güncel çalışmasında (2001) *önerme ve eylem kipliği* sınıflandırmasını tercih etmiştir. Palmer için *önerme kipliği* terimi bilgi kipliği ve kantısal kipliği kapsamaktadır. Önerme kipliği, konuşucunun önermenin gerçekliğine ilişkin aktarımı ya da önermenin gerçekliğine dair tutumunu yansıtır (Aslan, 2019: 61).

1.2.1.1.Bilgi Kipliği (epistemic modality)

Üzerinde tartışmaların en az olduğu kiplik türü bilgi kipliğidir. Bilgi kipliğinin kaynağını bilgiler; çıkarımlar, tahminler, şüpheler, olasılıklar, belirsizlikler; görsel, işitsel, duyumsal yani delil tabanlı yorumlar oluşturmaktadır (Hirik, 2019: 18). Bilgi kipliği açıklamalarında öne çıkan kavram, "önermenin gerçekliği"dir ["the truth of proposition" (Palmer 2001: 24)]. Konuşurun önermenin doğruluğu, gerçekliği hakkındaki tutumunu yansıtan ifadelerin bilgi kipliği içerisinde ele alındığı görülür. Palmer (2001) kiplik incelemelerinde kimi yazarlarca bilgi kipliği içerisinde yer verilen *kanıt* (evidential) kipliğini önerme kipliğinin ikinci alt kategorisi olarak ele alır.

Cevizci, "Epistemik kiplik ise, bir önermenin doğru olduğunu bilmeyi, bilmemeyi ya da doğru olmadığını bilmeyi dile getiren bir kiplik olarak ortaya çıkar." şeklinde ifade etmiştir (Cevizci, 1999: 512).

Nuyts'a göre *bilgi kipliği* durumun olasılık derecelerini gösterir. Bybee ise *bilgi kipliği*ni önermenin gerçekliği ile ilintilendirir. Bybee, *bilgi kipliği*nin yaygın olarak, *olasılık* (possibilty), *güçlü olasılık* (probabilty), ve *çıkarımsal kesinlik* (inferred certainty) ifade ettiğini belirtir. Bu üç değerle ilgili verdiği örnekler sırasıyla şunlardır:

i. "Onları masaya bırakmış olabilirim, kapıda değiller."
ii. "Fırtına yarına biter."

iii. “New York’tan San Francisco’ya 600 dolardan daha ucuza gitmenin bir yolu olmalı.” (Nuyts, 2006: 6; Bybee, 1994: 179 Akt. Dinar, 2020: 75).

Palmer *bilgi kipliğ*ini *kanıt kipliği* ile birlikte *önerme kipliği* altında ele alır. Palmer (2001: 24) dillerde *bilgi kipliği* için yaygın üç tip yargı bulunduğunu belirtir. Bu yargı türlerinden ilki *belirsizlik*, diğeri *gözlemlenebilir delillerden sonuç çıkarma* ve sonuncusu da *genel olarak bilinenlerden çıkarım*dır. Bunlar tipolojik olarak sırasıyla *kuramsal* (speculative) *çıkarımsal* (deductive) ve *varsayımsal* (assumptive) olarak tanımlanabilir. Palmer konuyu şöyle örneklendirir:

i. “John ofisinde olabilir.”
ii. “John ofisinde olmalı.”
iii. “john ofisindedir.”

Örneklerin değerlendirmesini Palmer (2001: 25) şu şekilde açıklar: i’de konuşur John’un ofiste olup olmadığı konusunda kararsız olduğunu belirtir. ii’de konuşurun delillere dayalı olarak kesin bir yargıya vardığını gösterir. Örneğin ofisin ışıkları açıktır ve John evde değildir vb. iii’te yargı John ile ilgili bilinen genel bilgilere dayanır. Örneğin John daima sekizde çalışmaya başlar ve o bir işkoliktir vb. Yukarıdaki örnekler sırasıyla *kuramsal*, *çıkarımsal* ve *varsayımsal* yargı örneğidir.

Bilgi kipi, dünyanın konuşur tarafından algılanıp yorumlanması esasına dayanmaktadır ve tüm gücünü konuşurun zihninden alır. Konuşurun söylediklerinin dış dünyada mutlaka bir karşılığı vardır. Bu karşılık doğruluk-doğru olmama, gerçeklik-gerçek olmama ayrımlarına dayanmaktadır (Hirik, 2019: 18).

Konuyla ilgili Hirik (2019: 18)’in verdiği örnekte konuşucunun özellikle delillerden yola çıkarak tahminde bulunduğu belirtiliyor. “*Birazdan yağmur yağacak.*” cümlesinde konuşur, konuşma anında yağmurun yağdığına tanık olmamıştır; fakat havadaki birtakım değişiklikler onun için yağmur yağacağının habercisi niteliğindedir ve konuşur çevresinde olup bitenleri yorumlayarak bir tahminde bulunmaktadır. Bu yorumlama işleminde havanın bulutlu, rüzgârlı veya kapalı olması gibi durumların etkisi olabilir. Konuşur bu cümleyi kurarken daha önceki tecrübelerinden de yararlanmaktadır. İşte tüm bunlar konuşurun bilgisel

delillerden veya tecrübelerden birini (veya birkaçını) kullanarak tahminde bulunmasına olanak sağlamaktadır.

Palmer, önerme kipliği (propositional modality) içerisinde ele aldığı bilgi kipliğini üç alt kategoriye ayırır ve aralarındaki farkı konuşurun önermesinin gerçekliği konusundaki dayanaklarına göre açıklar. Buna göre konuşurun eksik bilgiyle "speküle" ederek dile getirdiği ifadeler ihtimal (speculative) kipliği belirli verilere dayanarak muhakeme sonucunda dile getirdiği ifadeler çıkarım (deductive) kipliği olağan durumları temel alarak ifade ettiği geleceğe dair tasarımları da varsayım (assumption) kipliği olarak ele alınır (2001: 24-25).

Kerimoğlu (2020: 93)'e göre bilgi kipliği ile ilgili farklı alt sınıflamaların da bulunduğu ve araştırmacıların alt türleri değiştirip yeni öneriler sundukları anlaşılıyor: Örneğin Larreya (2009: 10) bilgi kipliğini problematik kiplik (*Yorgun olmalı*) ve ima edici kiplik (*Bunu yapmak için kötü biri olmalısın*) biçiminde ikiye ayırır.

1.2.1.2. Kanıt Kipliği (evidential modality)

Bilgi kipliği ile beraber önerme kipliğinin alt dalını oluşturan kanıt kipliği, bilgi kipinden kanıta dayanması yönüyle ayrılır. Çalışmamızda dikkate aldığımız Palmer, kanıt kipliğini duyumsal ve aktarımsal olarak iki grupta ele alır (2001: 9-22). Duyumsal; *görsel* (visual), *görsel olmayan* (non-visual) ve *işitsel* (auditory) alt başlıklarına ayırır. Aktarımsal ise üç alt tipe ayrılabilir. *Aktarım 2*, ikinci kaynaktan aktarım (reported 2), *aktarım 3*, üçüncü kaynaktan aktarım (reported 3) ve *aktarım genel* (reported gen). Palmer'in belirlemiş olduğu bu iki ulamın Türkçede çok belirgin bir şekilde ayrıldığı görülür. Yaygın bir şekilde duyulan ve öğrenilen geçmiş zaman olarak adlandırılan {-DI} ve {-mIş} biçimbirimleri bu işlevleri yerine getirir (Dinar, 2020: 74-75-76-77).

1.2.2. Eylem Kipliği (event modality)

Önerme kipliği-eylem kipliği şeklinde bir ayrım, bilgi kipliği ve yükümlülük kipliğine alternatif olarak üretilmiş bir sınıflamadır (Palmer, 2001). Yükümlülük ve içedim olmak üzere ikiye ayrılır.

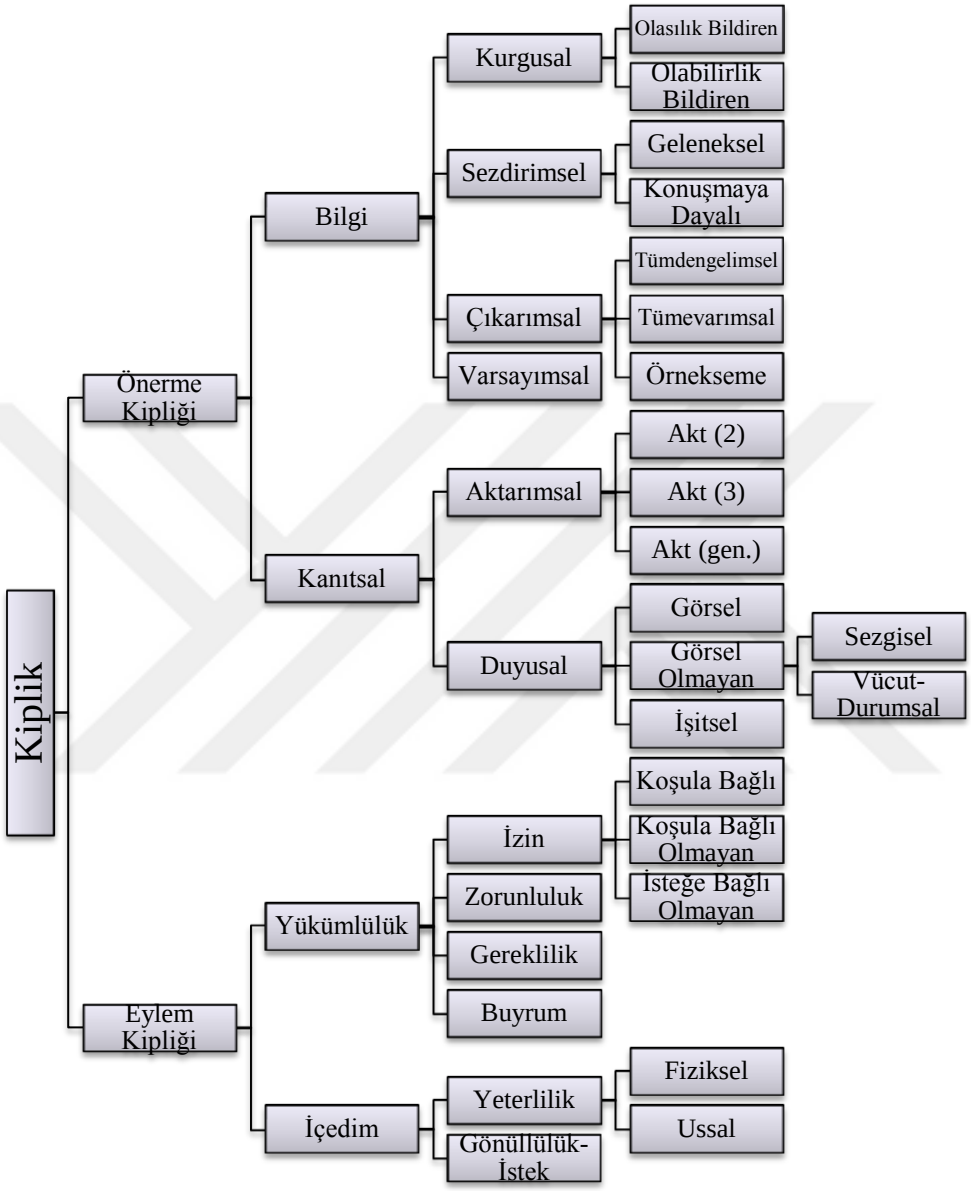
1.2.2.1. **Yükümlülük Kipliği** (deontic modality)

Bu kiplikte konuşur, önermeye dair yorumda bulunmaz. Konuşucunun dışında olan etkenler devreye girer. Kipsel mantığın iki temel kavramından biri olan *zorunluluk*, yükümlülük kipliğinin temelidir (Hirik, 2019: 19). Dolayısıyla eyleyici üzerinde dış otoritenin hâkim olduğu kiplik olarak gözükmektedir (Kerimoğlu, 2020: 98). Cevizci'ye göre "Bir eylemin, ahlâki bakımdan yapmakla yükümlü olduğumuz bir eylem mi, yoksa yalnızca meşrû veya yasaklanmış bir eylem mi olduğunu ifade eden, dolayısıyla yükümlü olmayı, meşruluk ya da izin verilmişliği, veya yasağı, yasaklılığı dile getiren terimler, ödevle ilgili olma anlamında deontik kipliği meydana getirir." (1999: 512).

1.2.2.2. **İçedim Kipliği** (dynamic modality)

Kişinin kendisi ile ilgili olan içedim kipliği, yetenek ve gönüllülük ile bağlantılıdır. Genellikle bir eylemle ilgili kişinin yeterliliğinin olup olmamasıyla ilgilidir (Aslan, 2019: 63). Burada önemli olan eylemi gerçekleştiren kişinin bir şeyi yapabilme yetisinin var olmasıdır (Kerimoğlu, 2020: 12).

Aşağıda, Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırmasını yeniden düzenleyen Kamacı'nın (2018: 135) oluşturduğu sınıflandırmayı güncelleyerek bilgi kipliğinin alt başlıklarına sezdirimsel bilgiyi eklemeyi uygun gördük. Sezdirimi ise Grice'nin kuramı doğrultusunda, geleneksel ve konuşma sezdirimi olmak üzere iki başlıkta ele aldık.

Şekil 1. Palmer (2001) Kiplik Sınıflandırmasının (Kamacı, 2018: 135)'dan güncelleyerek "sezdirim" Kavramıyla İlişkilendirilmesi

2. BÖLÜM

SEZDİRİM

Düşünebilen ve konuşabilen bir varlık olarak insan; duygularını, düşüncelerini bir olay karşısındaki tutum ve yargısını dile yansıtmaktadır. Dil aracılığıyla konuşur; üzüntü, beklenti, şaşkınlık, emir, istek, rica, pişmanlık, bir olay ya da durum aktarımı, olasılık, şüphe, tahmin, varsayım, çıkarım gibi sınırsız sayıda duygu ve düşüncelerini iletecektir (Hirik, 2019: 10). İnsanlar bir anlam iletmek, bir anlam aktarmak için konuşurlar. Bu bakımdan dil yetisi her zaman düşünceleri aktarmaya yarayan bir araç olarak görülmüştür.

Grice'a göre dil kullanımı hem sosyal hem de bilişsel bir davranıştır. 1967'de Harvard Üniversitesinde "Logic and Conversation" konuşmasında, söylenen ile söylenmek istenilenin farkına vurgu yapan Grice; mantıksal ya da anlambilimsel içerikten elde edilen çıkarımlar anlamına gelen sezdirim (ima)'i dilbilgisel yapı tarafından belirlenen sözceyi standart anlam (literal meaning) ile iletilmek istenilen anlam arasındaki bir köprü olarak nitelendirir (Yılmaz, 2020: 54). Açıkça dile getirilemeyen bir husus, örtük bir şekilde anlaşılmaktadır. Örtülü anlatımın diğer bir türü olan sezdirim, gönderici tarafından oluşturulan sözcenin ötesinde alıcı tarafında farklı anlamlar oluşturma sürecidir. Sözce gerçek anlamını kaybederek verilmek istenen iletiden farklı bir anlam kazanır.

Sezdirim, temelinde anlam olan bir kavramdır. "Kasıt anlam" ya da "Kastedilen anlam" ifadeleriyle ilişkilidir. Vardar'ın (2007: 18) anlam için yazdığı, "Dilde kullanılan bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, içerik" tanımlamasından yola çıkacak olursak, sezdirimin anlam çerçevesi içerisinde yer aldığını düşünebiliriz. Dolayısıyla bir iletişimde göndericinin en temel görevi, alıcıya iletmek istediği içeriği taşıyabilecek bir anlatım üretmek olmalıdır (Aysever, 2001: 138).

Günay'ın sezdirimi, çıkarsama ve önvarsayım kavramlarıyla ilişkilendirerek tanımladığını belirten Yılmaz (2020: 55), sezdirimin cümlenin var olan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütmelerle kazanılacak ek bilgileri içerdiğini ifade ettiğini belirtir. Konuşmacının niyetinin/amacının anlaşılması, dinleyicinin belirli bir bağlam içerisinde varsayımlar oluşturmasına bağlıdır. İnsanın bu varsayımlarda

bulunması iletişimin bağlama dayalı değişkenleri ile ortaya çıkan zihinsel sürecin bir işlevi olarak algılanmalıdır. Dinleyici, ifade edilmeyen kısmı, konuşucunun tümcesi içindeki anlamsal ipuçlarından çıkarım yaparak algılayabilmektedir. Fakat dinleyen tarafından doğru anlaşılması için, dile getirilen ifadenin de doğru yorumu bir o kadar önem arz etmektedir. Bu yorumlamada dilbilgisini içeren dil içi bağlam, konuşucu ve dinleyicinin bireysel özellikleri, varsayımları, beklentileri, dünya bilgisi, hayalleri, içinde bulunan yer-zaman, dil dışı bağlamlar etkilidir (Aşkın Balcı, 2018: 97).

Birner, (2013: 34'den Akt. Yılmaz, 2020: 56) sezdirim konusunda "terminolojik asimetri" ye dikkat çeker: konuşucu sezdirir, muhatap ise çıkarım yapar. Mantıksal ya da anlambilimsel sezdirim doğruluk koşullarına dayalıdır. Muhatap gerçeğe bağlı anlamı ön bilgisinde saklı tutarken, konuşucunun niyetlenilen anlamını çözmek için, bağlamı dikkate alır.

Çalışmamızı temellendirdiğimiz Grice (1989: 306-307) bu konuyu şu şekilde tanımlamıştır:

"A ve B'nin C ismindeki bankada çalışan ortak arkadaşları hakkında konuştuklarını varsayalım. A, B'ye C'nin işi nasıl gidiyor diye soruyor ve B "Çok iyi bence iş arkadaşlarını seviyor ve henüz hapishanede değil" diye cevap veriyor. Bu noktada A, B'nin ne sezdirdiğini sorgulayarak C'nin henüz hapishanede olmadığını söyleyen B'nin neyi kastettiğini ya da neyi önerdiğini sorabilirdi. Cevap şunlardan herhangi biri olabilirdi: C, bulunduğu mevkiinin getirdiği cazibelere kapılarak kazanç sağlayan bir çeşit insan gibi olabilirdi; C'nin iş arkadaşları hain ve sevimsiz insanlar vb. olabilirdi. B'yi bu tarz sorgulama yapmak A için tabii ki çok gereksiz olabilir. Konuşmanın içeriğinde daha önceden bahsedilmiş olabilir. B'nin C henüz hapishanede değil demesiyle bu örnekte sezdirdiği, önerdiği, kastettiği şeyin birbirinden çok uzak olduğu gayet açık. O zaman sizleri eylem olan implicate ve bununla ilişkili adlar implicature (sezdirim) ve implicatum (sezdirilen) ile tanıştırmak isterim."

Grice'a göre bir sözcüğün anlamı onu sözceleyen konuşucunun niyetiyle ilgilidir. Grice, genel olarak bir sözcüğün anlamının farklı zamanlarda ve durumlarda o sözcüğü söyleyerek konuşucuların demek istediğinin türevsel bir işlevi olduğunu savunmuştur. Konuşucu, bir göstergenin standart anlamından uzak bir anlamı kastedebilir. Grice, insan bildirişiminin temelinin söylenenle söylenmek istenilen

arasındaki ayrımda olduğunu ve başarılı bir iletişimin tek şartının konuşucunun niyetinin sezilmesinde olduğunu savunur. Grice'a göre, bir şey anlatmak istenildiğinde sadece bir düşünceye sahip sözce değil, o sözcenin taşıdığı düşünceyi kabul eden ya da kendisine iletilmek istenilenin farkında olan bir muhataba ihtiyaç vardır (Grice, 1957: 381-382'den Akt. Yılmaz, 2020: 56-57).

Grice sezdirimin üç temel bileşeninin anlaşılmasıyla ortaya çıkacağını ifade etmiştir:

i. Söylenenin alışmış (herkesçe bilinen) dilbilimsel anlamı,
ii. Bağlama dair bilgi (paylaşılan veya genel),
iii. Konuşucunun, "iş birliği ilkesi"ne riayet ettiğinin varsayımı (Grice, 1957: 381'den Akt. Yılmaz, 2020: 57).

Sonuç olarak, örtmecenin yaygın olduğu toplumlarda, bazı duyguların dışa-vurumunun tepki gördüğü toplumlarda, sezdirim ve imgeye sıkça başvurulması olağan karşılanmalıdır.

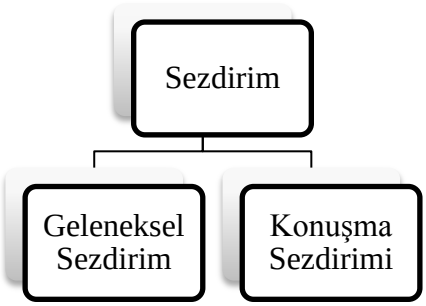
Bu bilgiler ışığında, sezdirimin temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

i. Sezdirim, bağlam ya da sözceleme durumundan çıkarsanır.
ii. Sezdirimde mantıksal akıl yürütme vardır.
iii. Sezdirimde anlamsal ipuçları dikkate alınır.
iv. Muhatabın bilgi alt yapısı sezdirimde ön plana çıkar.
v. "Konuşucu anlamı" ile "tümce anlamı" arasında tutarsızlıklar olabilir. (Yılmaz, 2020: 56-57).

Sezdirim, iletişimsel değiş-tokuşlarla ve konuşmadaki iletişimsel uzlaşma anlayışımıza dayanan özel bir akıl yürütme süreciyle elde edilir (Semantics I, 2008'den Akt. Yılmaz, 2020: 56-57). Çıkarımsal akıl yürütmenin sonucunda bağlamsal ima üç tür bilişsel etkiye yol açar:

i. Yeni bir bilginin kazanılması,
ii. Bir inanca dayalı kanının gücünün değişmesi,
iii. Bir inancın ortadan kalkması yani daha inandırıcı yeni bir bilgi tarafından eski bilginin terk edilmesi (Özcan, 2016: 72).

Grice, sezdirimi *geleneksel sezdirim* ve *konuşma sezdirimi* olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Şekil 2. Sezdirim Çeşitleri (Grice, 1975: 44-45)

2.1. Geleneksel/Uzlaşımsal Sezdirim (conventional implicature)

Sezdirimin bir türü olan uzlaşımsal sezdirim, konuşucunun dilsel özellikler sayesinde ortaya çıkarmaya çalıştığı örtük anlamdır. Sözcükler gerçek anlamlarıyla kullanılır. Dilde yerleşik ve genel olan sezdirim türüdür. Burada önemli olan doğruluk koşuludur. Geleneksel sezdirimde doğruluk koşulu bulunmaz.

Söylenmek istenilen şey kullanılan sözcüklerin herkes tarafından kabul gören anlamlarından ortaya çıkar. Uzlaşımsal sezdirim, sözcüklerin sözlüksel ifadelerinden doğar. Bağlam unsuru geleneksel sezdirimde yer almaz ve sözcenin bağlamından bağımsız olarak ortaya çıkar. (Levinson, 1983: 127'dan Akt. Yılmaz, 2020: 55)'a göre, uzlaşımsal sezdirimler, edimbilimsel ilkelerden ve kurallardan türetilmemiştir. Yılmaz, Uzlaşımsal sezdirimi, yalnızca belirli sözlüksel ögelere ya da ifadelere uzlaşım çerçevesinde dayanan, doğruluk koşulu gerektirmeyen çıkarımlar olarak ifade eder (2020: 55).

i. "Ahmet pivot olarak oynamasına rağmen kısa boyludur."
ii. "Mustafa bu alanda bile koşamaz."

2.2. Konuşmaya Dayalı Sezdirim (conversational implicature)

Konuşma esnasında konuşucunun ifade ettiği yani dile yansıtılan anlam ile dile yansıtılmayan ve konuşucunun kastettiği anlam ortaya çıkmaktadır. Konuşma esnasında bu durum doğrudan yanıt verilmeyerek başka bir duruma yönlendirilmesi ile ya da dinleyici alıcı arasındaki zıtlık yaratma durumu ile örneğin istemediğini söylemek yerine neyi istemediğini ifade eden bir kullanımla sağlanabilir.

Konuşmaya dayalı sezdirimde; sezdirim sözcenin bağlamı aracılığıyla oluşturulur. Konuşma sezdirimi ilkesi, konuşmaya katılanların gerektiğinde ve amacına uygun katkıda bulunmasını önerir ve alt ilkeler çerçevesinde iletişimi açıklamaya çalışır. Konuşmaya dayalı sezdirim, konuşucunun iş birliği kurallardan birini ya da birkaçını ihlal etmesi ile ortaya çıkar. Konuşmaya dayalı sezdirimde, dil içi bağlam yanında dil dışı bağlam da rol oynar; konuşucu söylediğinden daha fazla şey ifade ederken, muhatap bu söylenenden konuşucuyla olan ilişkisi, dünya bilgisi, içinde bulunulan koşullar vb. etkenlere dayanarak çıkarımda bulunur (Çürük, 2014: 15).

Grice konuşmaya dayalı sezdirimi kendi içinde bağlam gerektirme durumuna göre iki kısımda inceler: a. *Genelleştirilmiş konuşma sezdirimi* (bunlar, özel bir bağlam ya da senaryo gerekmeden ortaya çıkan durumları ilgilendirir), b. *Özelleştirilmiş konuşma sezdirimi* (Levinson, 2003: 126'dan Akt. Yılmaz, 2020: 61).

2.2.1. Genelleştirilmiş Konuşma Sezdirimi (generalized conversational implicature)

Sezdirim sonucu ortaya çıkan anlam, bağlam dikkate alınmadan anlaşılabiliyorsa bu tür sezdirimler *genelleştirilmiş konuşma sezdirimi*'dir. Bu tür sezdirimlerde sadece konuşucunun sözcesi dikkate alınır ve çıkarımda bulunulur. Özel bir bilgiye gerek duyulmaz (Yule, 1996: 40, Alpaslan, 2016: 67 ve Yılmaz, 2020: 61).

Örneğin;

i. "O, bir parmak yaktı." *(kendi parmağını*)

2.2.2. Özelleştirilmiş Konuşma Sezdirimi (particularized conversational implicature)

Özelleştirilmiş konuşma sezdiriminde sadece konuşucu sözcesi yeterli olmayıp dinleyicinin varsayım ve çıkarımlarda bulunabilmesi için özel bilgilere gereksinim duyulur. Dinleyicinin anlamlandırma sürecinde özel bilgilere sahip olması ve bu bilgileri ışığında özelleştirilmiş konuşma sezdirimine ulaşması beklenir (Yule, 1996: 42, Alpaslan, 2016: 69 ve Yılmaz, 2020: 62).

Örneğin:

i. Mehmet: "Barış Hoca'nın notu çok kıt değil mi?"
ii. Aylin: "Haydi dışarı çıkalım."

Mehmet etrafına bakınır ve Barış Hoca'nın uzaktan kendilerine doğru gelmekte olduğunu görür.

iii. Mehmet: "Az daha pot kırıyormuşum, sağ ol."

Bu örnekte Mehmet, Aylin'in yanıtı üzerine şöyle düşünmüş olabilir: Aylin benimle iletişim kurmak istiyor (yani işbirliği ilkesine uymakta). O halde soruma yanıt olarak "Haydi dışarı çıkalım" demesi açık yanıta giden bir ipucu olmalı. Bu durumda Mehmet, Aylin ya herkesin olduğu bir ortamda bu konuyu konuşmak istemiyor ya da Barış Hoca'yı görmüş (yerel bilgi) olmalı ki konu üzerine konuşmak yerine beni buradan uzaklaştırmaya çalışıyor, şeklinde düşünüyor. Aylin'in yanıtı üzerine Mehmet'in etrafına bakınması Mehmet'in doğru çıkarımda bulunarak Aylin'in "Bu konuyu şimdi ve burada konuşmamız doğru olmaz" sezdirmesini anladığını, Mehmet'in Barış Hoca'yı gördüğünde "Az daha pot kırıyormuşum, sağ ol" demesi ise Aylin'in neden bu konuyu konuşmalarının doğru olmadığını sezdirmek istediğini Mehmet'in anladığını gösteriyor: Barış Hoca kendilerine doğru gelmekte olduğu için Aylin, konuyu değiştirmek istemiştir (Alpaslan, 2016: 68).

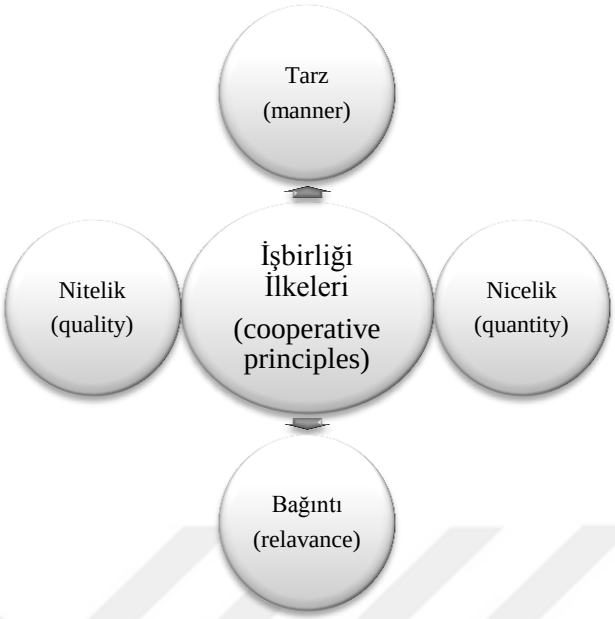
2.2.3. İşbirliği İlkesi (cooperative principle)

Bir konuşma esnasında gönderici ile alıcı arasında karşılıklı uyulması gereken kurallar ve aralarında bir işbirliği olması gerekir. İşbirliğini, Grice; bir ilke olarak ortaya koymuş ve iletişimin sağlıklı biçimde gerçekleşmesinin önkoşulu saymıştır.

Grice, bu ilkeye *İşbirliği İlkesi* adını vermiştir. Bir örgütlü etkinlik olarak betimlenen konuşma, katılımcılar tarafından ortak bir amaca yönelik olarak işbirliği halinde başarıya ulaşır. Konuşmacıların karşılıklı etkileşim içinde bir bütün olarak konuşmayı ve içinde bulundukları ortamı anlamlandırmaları söz konusudur. Konuşma dilsel olmasının yanı sıra duruş, el-kol hareketleri, yüz ifadeleri ve içerisinde bulunulan ortam olarak ele alındığında doğru bir şekilde çözümlenebilir. Konuşmanın çözümlenmesindeki amaç konuşmacıların örtük olarak ne demek istediklerinin açıklığa kavuşturulmasıdır. Aynı biçimsel özelliklere sahip bir sözcenin farklı bağlamlar içinde farklı işlevler kazanabilmesi muhtemeldir (Grice, 1989: 308-309'dan Akt. Altınörs, 2014: 185; Özcan, 2016: 81-82; Ateş-Özsöz, 2018: 900-901).

Konuşucu ve dinleyici iletişim sürecinde karşılıklı yarar elde edebilmek için işbirliği yapmalıdır. Konuşucu, işbirliği anlayışıyla olabildiğince bilgilendirici olmalıdır ve dinleyici de konuşucunun işbirlikçi olduğunu varsaymalıdır. Böylece muhatap, konuşucunun söylediklerinden, konuşmacının dile getirmediklerinden hareketle işbirlikçi değiş-tokuşların gerçekleştirilmesine katkı sunabilir (LX 502-Semantics I, 2008: 2'dan Akt. Yılmaz, 2020: 55).

Sezdirim, edim bilimin doğasını ve gücünü açıklayan dilbilimsel bir fenomendir. Edimbilimsel çıkarımın bir türü olan sezdirim, dil organizasyonunun dışında, bazı genel prensipler içinde, özellikle iş birliği ilkesi çerçevesinde değerlendirilir (Levinson, 2003: 97'dan Akt. Yılmaz, 2020: 55). İşbirliği ilkesi, sezdirimin tamamlayıcı bir parçasıdır. Karşılıklı konuşma doğası gereği bir söz değişimidir. Söz değişimi sırasında sezdirilmek istenen şeyin anlaşılması için konuşan ve dinleyen arasında işbirliği gereklidir. İşbirliği, dilin kullanım kurallarına, karşılıklı konuşma normlarına göre gerçekleşir. Karşılıklı konuşmada amacın gerçekleşmesi için, bu ilke işlevsel olmalıdır. Grice örtük anlamları işbirliği ilkesine göre ilk defa tanımlayan kişidir. İşbirliği ilkesine göre konuşanların her biri muhatabından sözcelerini kolayca yorumlamasını, bu amaçla rasyonel konuşmasını, konuşmaya katkıda bulunmasını bekler. Konuşan ve dinleyen ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için işbirliği yaparlar. Karşılıklı konuşmada iş birliği ilkesinin dört kategorisi vardır (Özcan, 2016: 80-81). Grice, bu buyruğun içerdiğini düşündüğü dört alt-ilke grubunu (Kant'ın anlama yetisinin ulamlarını gruplamasından esinlenerek) şöyle sunmaktadır:

Şekil 3. Grice'ın İşbirliği İlkeleri (Grice, 1975: 45)

2.2.3.1. Nicelik (quantity)

Nicelik bir konuşmada oluşturulan sözcelerin ne az ne de gerektiğinden fazla olması demektir. Sağlıklı iletişimde sözü gerektiği kadar söylemek anlamına gelir. Grice, bu ilkeyi:

i. **"**Konuşmanın istenen miktarda olması ve ne artması ne azalması için sunulması gereken bilgi miktarı ile sınırlı kal."
ii. **"**İfadenin ihtiyaç miktarında olması gerekir. İfaden istenen sınırı aşmasın." şeklinde tanımlamıştır. Grice, bu ilke için şu örneği vermiştir:

"Araba tamiri yapan bir kişi, yardımcıdan dört vida istediyse yardımcı ona iki veya altı değil, dört vida vermelidir. Bu, nicelik ilkesine uygun hareket etmektir" (Grice, 1989: 309).

2.2.3.2. Nitelik (quality)

Nitelik, iletişim sürecinde sözcelerin doğru olması anlamına gelir.

i. Yanlış olduğunu bildiğin şeyi söyleme.
ii. Kanıtın olmadığı şeyi söyleme.

"Kek yapan bir kişi yardım bekliyorsa yardımcı ona tuz değil şeker vermeli, kaşık isterse hileli plastik bir kaşık sunmamalıdır. Bu nitelik ilkesine uymaktır." (Grice, 1989: 309).

2.2.3.3. Bağıntı (relavance)

Bağıntı ilkesi, söylediğin şeyin söylenen yere uygun olması ve sözünün yakışır olması ya da konu ile bağıntılı olması amacıyla söz ve bağlam arasındaki uygunluk ile ilgilidir.

"Yardımcının katkısı uygun olmalı, kek malzemeleri karıştıracak birine tarif kitabı vermemelidir. Bu bağlantı ilkesine göre davranmaktır." (Grice, 1989: 309).

2.2.3.4. Tarz (manner)

Tarz ilkesi iletişimde oluşturulan sözcelerin açık anlaşılır olması anlamına gelmektedir. Grice:

i. Anlatımın belirsizliğinden, kapalılığından kaçınılmalıdır.
ii. Bulanık ifadelerden kaçınılmalıdır.
iii. Açık, kısa ve öz konuşulmalıdır.
iv. Belli bir sıra takip edilmelidir.

"Yardımcı, hangi konuda yardım edeceğini açık ve net biçimde ifade etmelidir. Bu tarz ilkesine göre davranmaktır." (Grice, 1989: 309).

Grice'a göre bu dört kategoriden bazılarının diğerlerinden daha önemli olduğu durumlar vardır. Örneğin konuşmayı gereksizce uzatan bir insan eleştirilir; bu eleştirinin nedeni doğru veya yanlış konuşması değil; lüzumsuz bilgi vermesidir (Özcan, 2016: 82).

Bu ilkeler ihlal edilebilir. Bu ilkelerin ihlali durumunda ise anlama veya anlamlandırma süreci sekteye uğrar. İşbirliği ihlallerinin başlıcaları Özcan (2016: 83-84)'a göre şunlardır:

i. **Kesinlik kuralına aykırı ihlaller**

a. **Olasılık sözceleri**: Bir kişinin "P veya Q" demesi. Bu kişi P mi yoksa Q mu demektedir? Bu belli değildir. Sadece olasılıktan söz etmektedir.

b. **Nihai kararın belirsiz olduğu ifadeler**: Örneğin A Lisansüstü eğitim yapmak isteyen öğrencilerinden biri için şöyle mektup yazmaktadır: "Bay X İngilizceyi iyi bilmektedir ve derslerime de devam etmiştir. Gereğini rica ederim." Burada öğrencilerin İngilizceyi lisansüstü dersleri takip edecek kadar bildiği konusu ihlal edilmiştir. Mektubu yazan, nitelik kategorisinin gereği yeteri kadar konuştuğu halde, nicelik kategorisinin gereği yine de kanıtlaması gereken şeyi kanıtlayamamış olabilir.

Bu her iki durumda nicelik ilkesi ihlal edilmiş olur. Nicelik ilkesi ihlal edildiğinde, nitelik ilkesinin de ihlal edilme riski ortaya çıkar. Tehlikeye atılan bu nicelik ilkesi "Biçimsel kanıtına sahip olmadığın hiçbir şeyi söyleme!" şeklindedir.

ii. **Farkında olmadan yapılan ihlaller:**

B: Otomobilinin yanında duran A'ya yaklaşır

A: Benzinim bitti.

B: Köşede benzinci var.

Eğer B, benzincinin açık olup olmadığı ya da benzincide benzin olup olmadığını düşünmeden konuşursa, akla uygunluk ilkesini reddeder.

iii. **Karşılıklı konuşmanın ve işbirliğinin sürdürülmek istenmemesi; bir konuda "Daha fazla bir şey söylemek istemiyorum" denen durumlar:**

Örneğin, A, B ile birlikte Fransa'ya bir gezi düzenlemektedir. A yolu uzatmama şartıyla B'nin Fransa'da C'yi ziyaret edeceğini bilmektedir.

A: C, nerede oturuyor?

B: Fransa'nın güneyinde bir yerlerde.

Burada B oyunu oynamayı istememekte ve A'nın tatmin olacağı bilgiyi vermemektedir.

iv. İki kuralın çelişkili olduğu durumlar:

A: Öğrenciler bilgilendirildi mi?

B: Sanırım bunları tüm öğrenciler duymuştur.

v. Bir kuralın açıkça çiğnenmesi:

Örneğin A, B'nin öğrenmesini istemediği bir durumu düşünerek, B'ye sanki hiç haberi yokmuş gibi davranabilir.

3. BÖLÜM

GÜNDELİK DİL

3.1. Dil

Dil şaşırtır bizi, hem hayrette bırakır hem de yanıltır (Boz, 2015a: 34). Dildir, insanı toplumda konumlandıran; evren içerisindeki diğer varlıklardan ayıran. İnsanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi ve düşünmenin bir vasıtasıdır (Banguoğlu, 2015:9). Dilin oluşum alanı, insan zihnidir ve zihin; algı ve bilgilerin oluşturulduğu ve depolandığı yerdir (Boz, 2015b: 30). Beş duyu ile algılanan gerçekliğin dil denilen yapay yapıyla yeniden kurmaya düşünmek denir. "Dış dünyanın gerçekliği, dil ve düşünce ancak birlikte var olabilen bilgilerdir." (Karaağaç, 2012: 59).

Kavrama ve adlandırma basamaklarından geçerek oluşan dil, insanın dünyaya dair tespitinin, bilgisinin ve tecrübesinin zihne kodlanmasıdır. Bu kodlama soyut bir kodlamadır ve kurmaca dünyaya (dil) giriş anlamını taşır. Zihne kodlanan dünyaya dair bu soyut ize kavram denmektedir. Kavram; dünyanın iz düşümü (imge), duygusal, ruhsal ve psikolojik katman (değer) ve içerik (anlam) yönlerinden müteşekkil bir yapıdır (Boz, 2015b: 31).

İnsan, konuşan bir varlıktır. Konuşma ve dil diğer bütün eylemlerin öncesinde oluşur. Yazının icadından ve yaygınlık kazanmasından on binlerce yıl önce başlayan dil kullanımı, insanoğlunun en mükemmel anlatma aracıdır. Anlam, gönderici/konuşan, gösterge ve alıcı arasındaki üçlü etkileşimin bir sonucudur. Anlam sadece insana aittir ve anlaşılan şey daima dildir. Anlamlandırma etkin ve değişken bir süreçtir (Demir, 2018: 22-23).

İletişim kısaca bilginin, fikirlerin ve duyguların simgeler kullanılarak iletilmesidir. Dil faaliyetinin asıl amacı, iletişim ortamı içinde bir anlam üretmektedir (Coşar ve Usta, 2016: 143). İnsanlar sağlıklı bir yaşam sürmek için sağlıklı bir iletişim kurmak zorundadır. Dil aracılığıyla iletişim ve anlaşma, insanoğlunun sahip olduğu tek ayrıcalıktır. Dil, insan oluş serüvenimizin başlangıç noktasıdır. Aynı zamanda dil, hem ürünü hem üreticisi olduğumuz tek alandır; dilin ürünü olan insan,

aynı zamanda, dilin yaşatıcısı, taşıyıcısı ve geliştiricisi durumundadır (Karaağaç, 2012: 50).

3.2. Dil Araştırmalarında Gündelik Dil

Organik bir yapı olarak bilinen dil, yazı ve konuşma dili olarak iki yönde oluşum gösterir. Konuşma dili evde, sokakta ve günlük hayatta kullanılan tabii dildir (Kartallıoğlu, 2005a: 662). Konuşma dili yerine farklı terimlerin kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin Korkmaz; kavramı halk dili olarak ele alıp, "Bir dilin ses, şekil ve anlam bakımından, ağızlardan da etkilenerek yazı diline oranla bazı değişiklikler gösteren ve halk tarafından konuşulan şekli" olarak tanımlamıştır (1992: 77). Konuşma dili, sözlü dil, konuşulan Türkçe, günlük dil, günlük konuşma dili, günlük konuşma gibi isimlerle anılmakta olan gündelik dil, Güncel Türkçe Sözlükte "günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil, günlük konuşma, günlük dil" olarak tanımlanmıştır. Ediskun, "işitme duyumuza seslenen işaretler sistemidir. Evde, sokakta, günlük yaşayışımızda kullanılan asıl dil budur" diyerek aslolan dilin, gündelik dil olduğunu belirtmiştir (1999: 18). Konuyu "bir dilsel topluluk" açısından ele alan Vardar ise, günlük ihtiyaçlarla ilgili bildirişim durumlarında işleyen yazınsal dile karşıt kullanımların tümünü gündelik dil olarak tanımlamıştır (2006: 111-112). Yazı dili ve gündelik dil arasındaki ilişkiyi inceleyen Dursunoğlu, ana diline bağlı olarak ortaya çıkan gündelik dili, günlük hayatta kullanılan dil olarak belirtip, planlanmadan, kısa sürede gerçekleşen, yazı diline göre nispeten kontrolsüzlüğüyle dikkat çeken, gelişigüzel söz dizimi olarak ortaya koymuştur (2006: 2-3). Çoğu araştırmacı tarafından gündelik dil kavramı, günlük yaşantıda kullanılan, yazınsal dile göre daha dar kapsamda fakat farklı bileşenlerden ibaret olmasından dolayı standartlaşması zor bir dil olarak kabul görmektedir.

Gündelik dil ve söylemlerin, insanların yaşamları boyunca en sık kullandığı etkileşim aracı olması, beraberinde, gündelik dildeki konuşmaların doğasını anlaması ve toplumsal etkileşimin karmaşık yapısını düzene koyabilmesi yönüyle önem arz etmektedir. Bu amaçla gündelik dilin derlenmesi gerekir (Ateş-Özsöz, 2018: 900-901). Türkçe özelinde bakıldığında, gündelik dil derlem çalışmalarının azlığının yanı sıra Johanson'un da belirttiği üzere, Türkçe gündelik dil üzerine çalışmaların yok

denebilecek kadar az olması dilimiz adına bir eksiklik olarak gözükmektedir (2001: 215).

Gündelik dilin yazı diline oranla bazı değişiklikler göstermesi neticesinde özellikle dilimiz üzerinde yapılan çalışmalarda yazı dili tercih edilmiştir. İlaveten Boz (2018: 47), gündelik dil metinlerine ulaşmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Gündelik dilin yazılı dile göre daha hızlı bir değişme ve gelişme içinde olması da takip ve tespit noktasında sıkıntı oluşturmaktadır. Ayrıca Osmanlı Türkçesi üzerine çalışan Kartallıoğlu, Osmanlı Dönemi'nde yazı dili ve gündelik dil arasında farklılıkların olduğunu ve yazı diline kıyasla gündelik dilin daha kısa ve öz oluştuğunu ortaya koymuştur (2015b: 8). Dilin yazıdan değil sözden ibaret olması sebebiyle yazılı olanın sözlü olana göre ikincil görülmesinin gerekliliğinden bahseden Johanson, her ikisinin dilbilimsel incelemelerde eşit değerlere sahip unsurlar olarak görülmesi ve bu yolla araştırmaların yapılmasını düşünmektedir (2001: 216). Fakat gündelik dilin en başta yazı diline kaynaklık teşkil etmesi, son derece devingen yapısı, zengin vurgu sistemi, kısa ve devrik (?) tümceleri, farklı sözcük kadrosu, durumsallığa (zaman, mekân ve kişiler) ve edime dayalı anlam zenginliği ile dil araştırmacıları için geniş malzeme sunması da önem arz etmektedir (Boz, 2018: 47). Bu durumda Türkçe gündelik dil kaynaklarına Osmanlı Türkçesi açısından bakıldığında Kartallıoğlu'na göre Osmanlı kronikleri, transkripsiyon metinleri, şeriyye sicilleri, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, galatat sözlükleri, Kamus-ı Türki, halk hikâyeleri, tiyatrolar, romanlar, gazeteler, mizah dergileri Osmanlı konuşmasının kaydedildiği kaynak eserlerdir (2015a: 662-663).

Kaynağını sözlü kültürden alan ve olgunlaşan gündelik dil, yazı dilinin temelini oluşturur. Dolayısıyla gündelik dil olmadan yazı dilinin olması pek mümkün gözükmez. Fakat yazı dilinin varlığı söz konusu olmasa dahi gündelik dilin varlığından söz edilebilir. Dünyadaki diller göz önünde bulundurulduğunda, çoğunun sözlü kaynaklardan beslenerek kültürel etkileşim sağladığı fakat yazı sisteminin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Kansızoğlu, 2012: 220-221). Türkçe özelinde bakıldığında, bağlı olduğu Ural-Altay dil ailesi, diğer dil sistemlerine göre gündelik dil ve yazı dili arasındaki farkın çok fazla olmadığı bir dil ailesi olması sebebiyle, Türkçe içerisindeki gündelik dil ve yazı dili farklılığı fazla değildir (Dursunoğlu, 2006: 4).

Her konuşurun eğitimi, yaşı, mesleği gibi bir takım unsurlar kullandığı dile yansır. Araştırmalara göre standart dil, yerel ağızlar, sosyal ağızlar, farklı yaş ve cinsiyet gruplarının jargonu, meslek dilleri kısaca dilin her türlü gerçekleşme biçimi bir varyanttır. Dil varyantları arasında yer alan "doğru" biçimlerin kaynaklık ettiği standart varyant, öncelikle yazı dili olarak anılmaktadır. Bunun yanı sıra standart bir konuşma dilinden de söz edilebilir. Fakat standart konuşma dilinin normları yazı diline göre daha esnektir. Bu nedenle standart konuşma dilinin doğru biçimleri daha az kayıt altına alınmıştır. Bu da gündelik dilin değişebilir nitelikte olmasına etki etmektedir (Demir, 2010: 96-97).

Aksan; modern dilbilimin, gündelik dilin temel ve daha eski olduğunu savunduğunu Lyons'un görüşleri çerçevesinde aktararak, yazı çok sonra bulunduğu için gündelik dili temel almak gerektiğini vurgular (2015: 85). Doğal olarak yapılan araştırmalarda gündelik dil derlemleri önem arz etmektedir. Sözlü derlemlerin bir dilin türlü kullanım alanlarında ses kayıtlarıyla elde edilmiş konuşmaların yazıya aktarılmasıyla oluştuğundan bahseden Akın, derlem çalışmalarının çeşitli araştırmalara katkı sağlayacağını vurgular (2015: 6). Türkiye'de ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi ile Türkçe Ulusal Derlem bulunmaktadır.

Bu bölümde yapısal olarak ele alınan gündelik dil, sonraki bölümde dil felsefesi içerisinde incelenecektir.

3.3. Dil Felsefesinde Gündelik Dil

Felsefe içerisinde ayrı bir düşünme alanı teşkil eden dil, aynı zamanda felsefe yapmanın ve felsefi problemlerin çözümünün aracı olarak kabul edilir. Felsefe içerisinde dil üzerine yapılan çalışmalar, Leibniz, Russell ve Frege ile başlamıştır. Leibniz'in yetkin, ideal dil arayışlarını Frege, "Kavram Yazısı" ile canlandırmış ve Russell'ın bilim ve felsefe dilinin mantıksal çözümleme çalışmalarıyla belirli bir konuma ulaşmıştır (Soykan, 2006: 51). Bu filozofların görüşleri, Wittgenstein, Carnap, Tarski, Davidson ve Quine gibi filozoflar tarafından geliştirilmiştir. Dolayısıyla dil felsefesi isimleri zikredilen filozofların mantıkçı analizleriyle biçimsel dillerin yapısını araştırmıştır diyebiliriz. Bu dönem II. Cihan Harbi'ne dek sürmüş ve bu döneme Birinci Analiz Dönemi adı verilmiştir (Özcan, 2016: 11-12).

Sonraki dönemde mantıkçı anlayış yerini gündelik dil anlayışına bırakarak günümüze değin yapılan çalışmaların işaret fişeğini oluşturmuştur. Wittgenstein'ın II. döneminden itibaren Austin ve öğrencisi Searle'ün ortaya koydukları Söz-Eylem Kuramı, Grice'ın Sezdirim ve İş Birliği İlkeleri, Strawson'ın Referansta Bulunma Eylemi, Putnam'ın Semantik Dışsalcılık'ı ve Moore'ın Ortak Duyu vurgularıyla olgunlaşan gündelik dil paradigması Boz'a (2018: 47) göre Fârâbî'nin çalışmalarına dek götürülebilir. Fârâbî, felsefe dilinin hakikatin dili olduğunu düşünmüş ve felsefe dilinin teorik, gündelik dilin ise pratik olduğunu vurgulamıştır (Altunya, 2003: 104). Bu döneme İkinci Analiz Dönemi adı verilmektedir. Bu dönemde gündelik dilcilerin dile artık doğruluk-yanlışlık karşıtlığı içinde bakmaları söz konusu değildir. Dil, günlük etkinliklerin bir parçası olarak görülür ve böyle bir bağlantılılık içinde değerlendirilir. Dolayısıyla birinci dönem mantıkçılardan ayrı olarak gündelik dilciler, dili, bir edim alanı içinde ele alır (Boz, 2018: 47). Gündelik dil anlayışına göre gündelik dilin işleyişi betimlenmeli ve çözümlenmelidir. Dilin amacı dinleyen kişinin edimidir.

Gündelik dil anlayışı, mantıkçı filozofların biçimsel dilini ve oluşturmaya çalıştıkları ideal dili reddeder. Gündelik dil felsefecileri, felsefe için gündelik dilin yeterli olduğunu düşündüklerinden konuşma dilini felsefî çözümleme için araç olarak görmüşlerdir. Wittgenstein'ın "Biz sadece bir dile sahibiz o da olağan, günlük dil." diyerek, ideal dil anlayışlarına karşı gelmiştir. Tabi burada Wittgenstein'ın ilk dönemi diye tanımladığımız zamanda ideal dil arayışları içerisinde olduğunu fakat ikinci dönemindeki anlayış değişikliğinin bu sonucu doğurduğunu belirtmemizde fayda var. Ayrıca gündelik dil felsefecileri, anlamın uylaşımsal olduğunu ve sosyal bir özellik taşıdığını düşündüklerinden, imalarda görüldüğü gibi lengüistik ifadelerin göründüğünden çok daha fazlasını taşıyabileceğini belirtmişlerdir (Özcan, 2016: 9).

Wittgenstein'ın ilk dönem oluşturduğu mantıkçı çizgisinden kısmen ayrılarak savunduğu yeni düşünce dil felsefesi adına paradigma değişikliği olarak düşünülür. Dil oyunları, aile benzerlikleri, uzlaşım, yaşam biçimi gibi temel kavramlar öne çıkar. Artık dil ile gerçeklik arasında uyum aranmaz, tersine böyle bir şey metafizik olarak nitelendirilir (Soykan, 2006: 95). Öne sürdüğü "dil oyunları" kavramıyla, "bir dili konuşmanın, bir etkinliğin veya hayat formunun parçası" nı ifade ettiğini belirtmiştir (Wittgenstein, 1998: 23). Yazdığı kitabı Mavi Defter'de gündelik dilin, içerdiği belirsizliklerden kurtulması şartıyla kullanacağımız dil olduğunu söylerek

gündelik dilin önemini açıkça ortaya koymuştur. Bu görüşleri neticesinde Oxford filozoflarının dikkatini çekerek gündelik dil konusunda araştırmaların çoğalmasına ve gündelik dil felsefesinin oluşmasına yol açmıştır (Özcan, 2016: 17).

Wittgenstein'ı takip eden gündelik dil felsefecilerden şüphesiz en önemlisi Austin'dir. Lengüistik Fenomenoloji olarak nitelendirdiği gündelik dil felsefesine oluşturduğu "performatifler" ve "söz edimleri" kavramları ile iki paradigma kazandırmıştır (Özcan, 2016: 18).

Söz edimleri anlayışının temelinde "Bir şey söylemek aynı zamanda bir şey yapmaktır." sözü vardır. Sözcelerin anlamlarını, konuşucu/gönderici ve dinleyici/alıcı açısından inceleyen edim bilimin; dilin iletişimsel boyutuyla ilgilenmesi açısından işlevsel dil bilimi olması sebebiyle söz edimleri, edim bilimi alanında ele alınır. Dilin sadece bir iletişim aracı olması ve temel işlevinin dünyadaki olay ve olguları betimlemek ve bildirmek olduğunu dile getirir (Boz, 2013: 111). Söz edimleri, Austin'in öğrencisi olan Searle tarafından geliştirilmiştir. Söz edimlerine göre bir tümce ancak davranış bağlamında ele alınmalıdır. Gönderici ve alıcının dünya görüşlerinin örtüştüğü alan olarak düşünülebilir (Kılıç, 1990: 249). Söz edimleri üç alandan teşkil olmuştur:

i. Salt Dilsel: İletinin fiziksel özelliği ile ilgilidir. Dilsel birimlerin belirlenmiş anlamları ve göndergeleri bulunmaktadır. Bu yön bir tümcenin varsayımsal anlamıdır. Sözcenin temel, yazınsal anlamı içerdiği belli sözcük ve yapı tarafından karşılanır. Diliçi dizgenin biçimsel kuralları ile sınırlıdır.

ii. Edimsel: Göndericinin alıcı üzerinde etki uyandırmak amacıyla göndericinin niyetini de içeren sözcelerdir. Bunlar belli bir niyet ile, belli amaçlarla belli bağlamlarda söylenirler (Kılıç, 1990: 250).

   Söz-eylem kuramının salt dilsel ve edimsel yönleri kimi sözcelerin belli bağlamlarda, belli koşullarda ve belli amaçlar için söylenmesidir. Edimsel yön konuşmacı temellidir.

iii. Etkisel: Alıcı temelli yöndür. Göndericinin alıcı üzerinde etki uyandıracağı, buna bağlı olarak alıcının bir eylemde bulunacağı

varsayılan yöndür. Kullanılan sözcelerin uyandıracağı etki, amaçlı ya da amaçsız olabilir (Kılıç, 1990: 250-251).

Searle, söz-eylem kuramını biraz daha geliştirerek belli bir sisteme oturtmaya çalışır. Searle, söz-eylemin bütünlenmesi için tüm söz-eylemleri uygunluk koşuluna göre sınıflandırır. Uygunluk koşulları söz-eylemlerin yeterli ve başarılı bir biçimde bütünlenmesi için geçerli olan koşullardır. Daha çok edimsel yön için geçerli olan koşullardır. Searle'nin sınıflandırması:

i. İşlemsel: Göndericinin gelecekte bir eylemde bulunmasını sağlamak.

"*Kavgayı kesmezseniz sizi cezalandıracağım*."

ii. Uygulayımsal: "*Sizi karı koca ilan ediyorum*."
iii. Buyruksal: "*Lütfen oturunuz*."
iv. Anlatımsal: "*Yemek çok lezzetliydi*."
v. Betimleyimsel: "*Bu bir Türk arabasıdır*." (Kılıç, 1990: 252).

Searle'ün Söz Edimleri dışında, dilimize "Toplumsal Gerçekliğin İnşâsı", "Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak" başlıklarıyla çevrilmiş başka değerli eserleri de mevcuttur (Altınörs, 2014: 185). Austin ve öğrencisi Searle'ün söz edimleriyle katkı sundukları gündelik dil anlayışının olgunlaşmasında dil felsefecileri Grice, Strawson, Patnom ve Moore da belirli ölçülerde pay sahibidir. Grice'ın sezdirim adını verdiği düşüncelerini çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde paylaştık. Aşağıda, Grice'ın sezdirim ve işbirliği ilkeleri doğrultusunda seçtiğimiz film üzerinden bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

4. BÖLÜM

FATİH ALTINÖZ'ÜN "GÜLE GÜLE" İSİMLİ SİNEMA FİLMİNDE KONUŞMAYA DAYALI SEZDİRİM

4.1. Güle Güle Sinema Filminde Konuşmaya Dayalı Sezdirimin İncelenmesi

Senaryosunu Fatih Altınöz'ün yazdığı ve 2000 yılında Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde, "En İyi Senaryo" ve "En İyi Film" dallarında Altın Portakal Ödülü'ne layık görülen "Güle Güle" adlı sinema filmi içerisindeki sekanslar, Grice'ın ortaya koyduğu işbirliği ilkesi (cooperative principle) esas alınarak incelenmiştir. Sekansların içerisindeki konuşmaya dayalı sezdirim içeren diyaloglar, Grice'ın işbirliği ilkeleri başlığı altında belirtmiş olduğu nicelik (quantity), nitelik (quality), bağıntı (relavance) ve tarz (manner) ilkeleri bağlamında ele alınmıştır.

Sekanslardaki konuşma diyalogları, konuşmacının söylediği ile kastettiği anlam arasında farklılıklar gözetilerek, gönderici ile alıcı arasında karşılıklı uyulması gereken kurallar çerçevesinde değerlendirmeye çalışılmıştır.

Tezin uygulama aşamasında, bütünlüğün bozulmaması adına sekanslar bölünmemiş, olduğu gibi verilmiştir. Sekans içerisindeki diyaloglar birden fazla sezdirim örneğini içermektedir. Bu sebeple ilkelere ait ulamlara örnekleme yapılırken diyalog içerisindeki sezdirimin anlamsal yoğunluğu dikkate alınmıştır.

Metin içindeki örtük anlamlar; sözün gereken miktarda aktarılması "nicelik" yönüyle, sözün doğru kullanımı bakımından "nitelik", söz ve bağlam arasındaki uygunluk doğrultusunda "bağıntı", sözcelerin açık ve anlaşılır olması açısından "tarz" ilkesiyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

4.1.1. Nicelik İlkesinin İhlali

2. Dış/Gündüz/Denize nazır bir tepe/Celal, İsmet, Şemsi, Galip.

(Celal ve Şemsi önden gitmekteler, Galip arkalarda kalmış. İsmet yolun kenarında denize doğru küçük su dökmekte)

Şemsi: Destur dedin mi?

(İsmet pantolonunun önünü iliklerken çıkışır.)

İsmet: Dedik dedik. Merak etme.

(Celal ve Şemsi durmuşlardır. Galip bu esnada nefes nefese İsmet'in yakınına gelmiştir.)

*İsmet: N'oldu? **Şiştin di mi**?*

(Galip durup nefeslenir ve "Evet" gibilerden başıyla onaylar.)

İsmet: Bokumu gidersin sen oraya.

(İsmet gevrek gevrek güler. Celal ve Şemsi gülümserler.)

İsmet, Galip'e "*Şiştin mi?*" diyerek, yorgunluğunun seviyesini sormaktadır.

4. Dış/Gündüz/Adada bağların arası/Galip, Celal, Şemsi, İsmet.

(Galip en arkadan yürümektedir, etrafına duvar örülü boş bir arazinin yanından geçerken durup nefeslenir. İsmet bir bağdan üzüm koparmış yiyerek dışarı çıkmaktadır. Celal ve Şemsi birkaç adım önde beklemektedir. Celal'in elinde bir şişe süt vardır.)

(Celal süt şişesini tuttuğu eliyle boş araziyi gösterip hayıflanarak)

*Celal: **Burası da gitti…İstanbulluymuş.***

(Yürümeye devam ederler. Aynı hizadadırlar.)

Galip: Kaça verdi Zinnur acaba?

Celal: On beş milyar diyorlar.

Galip: ***Çok para!***

(Şemsi umursamaz bir edayla)

Şemsi: ***Boşuna. Bir salkım üzüm alamaz burdan.***

Celal: Üzüm için vermiyor adam parayı.

Şemsi: Ya ne için verecek?

Celal: ***Deniz olum deniz.***

Şemsi: ***Denize para veriyor! İstanbul'da deniz yoktu!***

Bu sekansta Celal, "*Burası da gitti…İstanbulluymuş.*" diyerek arsanın satılmasından ve satılan arsayı alanın İstanbullu birisi olduğundan bahsediyor. Yeterli bilgiyi konuşmasındaki kelimelerin arkasına gizleyerek sezdirmeye çalışmış diyebiliriz. Bu durum **nicelik ilkesine** aykırıdır.

Galip, "*Çok para!*" sözcesiyle **nicelik ilkesini** ihlal ederek, arazinin ederinden fazla fiyata satıldığını sezdirmektedir.

Şemsi, "*Boşuna. Bir salkım üzüm alamaz burdan.*" sözcesiyle arazinin ederini karşılamadığını ve alan kişinin memleketinden yola çıkarak çiftçilik yapamayacağını anlatmaktadır. Kapalı bir anlatım kullanılarak **tarz ilkesine** aykırı davranılmıştır.

Celal, "*Deniz olum deniz.*" diyerek araziyi alan kişinin deniz manzarası için para verdiğini, **nicelik ilkesine** aykırı davranarak, yani eksik kelimelerle anlatmaya çalışmaktadır.

7. a/Dış/Gündüz/Celal'in evi/Celal, Zarife

(Celal içeri girmiştir. Zarife Celal'in elinden süt şişesini alırken terliklerini verir Celal'e. Celal banyoya doğru yönelir.)

Zarife: Madam nasıl? Aramış mı oğlu?

Celal: Aramış.

Zarife: ***Nihayet****…*

(Celal banyoya girer. Zarife içerden seslenir.)

Zarife: Temiz çamaşır koydum.

(Celal içeriden kapıyı aralayarak.)

Celal: Ne?

Zarife: ***Çamaşır diyorum…***

Zarife, "*Nihayet*" sözüyle, karşı tarafın uzun zamandır aramadığını eksik kullanımla ifade ederek **nicelik ilkesine** aykırı davranmıştır. Ayrıca çamaşırlarını değiştirebilirsin, kirli çamaşırlarının yerine temiz çamaşırlar bıraktığını **nicelik ilkesini** ihlal ederek sezdiriyor.

10. Dış/Gündüz/İskelede balıkçı motorları/Zarife, Kaptan Necati.

(Zarife birkaç balıkçı teknesinin önünden geçiyor. Balıkçı Necati'nin teknesinin önünde durarak balık seçiyor.)

Necati: Nasılsın yenge?

Zarife: Sağ ol. Sen?

Necati: N'olsun işte?

Zarife: ***Bana ne vericen****?*

Necati: Lüferim var taze.

Zarife: İyi. Ver bir kilo.

Necati: Tekir de koyayım yanına. Celal abim sever.

Zarife: E! Ver ondan da biraz.

(Necati balıkları tartarak torbaya koyar.)

Zarife: ***Ne kadar?***

Necati: ***Biz Celal abim ile hallederiz****. Afiyet olsun.*

Koyu renkli ifadelerde bulunan eksiklik **nicelik ilkesine** aykırılık teşkil etmektedir. Zarife Hanım'ın balık almak istemesi "*Bana ne vericen?*" sorusuyla

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca balıkçının para istememesi ve parayı Celal'den alacağını söylemesi söz konusudur.

11. Dış/Gündüz/Ada sokakları/Galip, Zinnur, birkaç köylü.

(Galip tek başına yürüyor, elinde mektup. Birkaç kişiyle selamlaşıyor. Camları satılık arsa ve ev ilanlarıyla dolu kasap dükkânının önünden geçerken, Zinnur onu görerek dükkândaki müşteriyi bırakıp elini önlüğüne silerek kapıya çıkar. Hafif alaylı bir sesle Galip'e seslenir.)

*Zinnur: Hocam nereye hocam? **Postaneye mi**?*

(Galip mektubu gösterir.)

Zinnur: Yengemiz yaşadı gene desene.

*Galip: Eh işte… Bir yer daha vermişsin**.** Öyle duydum**.***

*Zinnur: Verdik hayırlısıyla. **Mimar mı neymiş İstanbul'da**. Burayı çok beğenmiş. Nesini beğendiyse!*

*Galip: **Hakkı yok mu**?*

(Zinnur ciddi bir tavır takınır.)

Zinnur: Yok be Galip abi. Ben bunları anlamıyorum valla hiç. Biz çocukları bari buradan kurtaralım diye çırpınıyoruz. Bunlar akın akın buraya doluşuyor… Neyse ben seni tutmayayım.

Galip: Hadi. Hayırlı işler.

Zinnur: Sağ ol.

(Zinnur Galip'in arkasından bir süre bakarak dükkana girer.)

Bu sekansta "*Postaneye mi*?" sorusuyla postaneye gitmesi kastedilmiş. Eksik sözcük kullanılarak **nicelik ilkesi** ihlal edilmiş.

Zinnur'un arsasını İstanbullu birisine sattığını anlıyoruz. Fakat net ifadeler kullanılmamış. Dolayısıyla **tarz ilkesi** ihlal edilmiştir.

Galip'in, "*Hakkı yok mu?*" sorusunda **nicelik ilkesi** ihlal edilerek gereken miktarda sözcük kullanılmamıştır.

15. İç/Gündüz/Kahve/Galip, Kahveci Dilaver, Çadır Mehmet, Diğer adalılar, İsmet, Deli Hüsnü.

(Ada erkeklerinin sosyal mekanı küçük, mütevazı bir kahve. Kahveci Dilaver tezgahta bardak yıkamakta. Adalılar değişik masalara oturmuşlar kimisi okey oynuyor, kimisi ellibir. İsmet bir masada tek başına düşünceli bir şekilde çayını içmektedir. Deli Hüsnü masalardan birinde oturuyor sessizce. Galip girer. İsmet'in yanına doğru yönelir. Herkes ona selam verir. Geçerken Deli Hüsnü'nün omuzuna dokunur sevgiyle. Deli Hüsnü ona bakıp güler.)

Galip: Merhabalar.

Diğerleri: Aleykümesselam

Galip: Merhaba merhaba.

(Galip İsmet'in yanına oturur.)

*Dilaver: Galip abi **az şekerlin** gelsin mi?*

Galip: Bir soda ver önce Dilaver.

(İsmet Galip'e bakmaksızın uzaklara üzgün bir şekilde bakarak çayından bir yudum aldıktan sonra)

*İsmet: **… Çok kızmış.***

*Galip: **Neden?***

*İsmet: **Dün geç kaldımdı ya! … Bekledim diyor**.*

*Galip: **Özür dileseydin**.*

*İsmet: **Dilemem mi?... Çiçekleri kurumuş be!***

*Galip: **Her gün suluyorsun ya.***

*İsmet: **Rüzgâr kırıyor. Rüzgâr. O yana gömmeyecektik. Çok rüzgâr alıyor anacım cepheden. Çook**.*

(Dilaver İsmet'in çayını ve Galip'in sodasını getirir. İsmet bardağa bakmadan karıştırır. Dilaver İsmet'e)

Dilaver: Abi dün gene fazla hesap ödemişin.

İsmet: İki çay içtimdi.

*Dilaver: **İki içtin beş ödedin abi.***

(İsmet şaşkın)

İsmet: Yapma ya! Bugün içtiklerimden düş o zaman.

Dilaver: Okey abi.

(Dilaver çay boşunu alırken yan tarafta okey oynayan köylülerden birini işaret ederek)

Dilaver: Galip abi bu Çadır Mehmet n'apmış duymuşsundur.

(Okey oynayanlardan biri "Açma gene" gibilerinden gülümser. Dilaver tezgaha dönmüştür)

Galip: N'apmış?

Dilaver: Adamın biri alıyor bundan üzümü İstanbul'da fabrikam var diye. Bi gidiyor. Gidiş o gidiş.

(Mehmet gülümseyip başını sallayarak okeye devam ediyor.)

Dilaver: Bu üzümleri verdikten sonra kayınçosunu arıyor. Gitsin baksın deye. Kayınço gidince ne görüyor tahmin et.

(Galip merakla dinlemeye devam ediyor)

Dilaver: Herifin fabrika dediği yer kerhane çıkmış aynen.

İsmet: Yok anasını.

Dilaver: Kayınçosu açmış bi araba küfür etmiş abdestimi de bozdurdun deye.

(İsmet neşelenmiştir, Mehmet'e)

İsmet: Hah ha! Kerhane ha! Gideydin belkim çadırın sökülürdü lan.

(Mehmet utanır, diğerleri gülüşürler. Galip de gülümsemektedir. Dilaver taklit yapmaktadır.)

Dilaver: Bu gidiyor bi bakıyor. Ana! Kerhane. Hiç bozmuyor. Karılara diyo ki ben üzüm fabrikatörüyüm. He. Burda yanda fabrikam var. Şıra deyin bana.

İsmet: Şıra olsa iyi. Sirke Mehmet sirke. Hah ha!

(Kahvedeki herkes eğlenmektedir. Mehmet ses etmeden oyuna devam etmektedir. Deli Hüsnü masadaki kesme şekerleri ceplerine doldurmaktadır bu sırada. Galip okey oynayanlara yönelik olarak)

Galip: Çocuklar peki siz kendiniz bir araya gelip bir şeyler yapamaz mısınız?

(Mehmet ile oyun oynayan köylülerden biri)

Birinci köylü: Geleyim de elimdekiler de gitsin.

İkinci köylü: Niyeymiş. İbrahimgiller nasıl becerdi?

Birinci köylü: Onların bütün parasını o kooperatifin başındakiler yedi be! Senin haberin yok.

Galip: Anım hep öyle olacak değil ya. Siz de namuslu adamları getirirsiniz işin başına.

(Birinci köylü kinayeli)

Birinci köylü: Kimi abi duyamadım?

Bu sekansta kahveci Dilaver'in Galip'e *çay ister misin*? şeklinde soru sormak yerine "*Az şekerlin gelsin mi?*" sorusunu kullanması çayı kastetmesi bakımından **nicelik ilkesi** ihlaline örnektir.

Galip ile İsmet arasındaki diyalog incelendiğinde, İsmet'in annesi ve annesinin mezarı hakkında konuşmaları ilgi çekicidir. Annesi ve annesinin mezarı söylenmeden doğrudan söze başlaması karşı tarafla arasındaki samimiyetin bir sonucudur diyebiliriz. Bu durum **nicelik ilkesinin** ihlalini göstermektedir.

Dilaver ile İsmet arasındaki çay parası konuşmasında geçen, "*İki içtin beş ödedin abi.*" sözleri eksiklik açısından **nicelik ilkesi** ihlalidir.

21. İç/Gece/Celal'in evi/Celal, Zarife, Arzu.

(Yemekteler. Celal salonda televizyon haberlerini izliyor.)

Zarife: ***Hadi Celal****.*

Celal: Siz başlayın. Geliyorum.

(Arzu masada kendi önünde tek bir rakı bardağı olduğunu görür.)

Arzu: Babam rakı içmeyecek mi?

(Zarife sessizce.)

Zarife: ***Hap alıyor.***

(Celal konuşulanları duyar.)

Celal: Annen izin vermiyor kızım. Yarım bardak bir şey içmekle bir şey olacak sanki.

(Zarife Celal'e "Olur mu?" gibilerden bakar.)

Arzu: Tansiyonu nasıl?

(Celal oturduğu yerden yanıtlar.)

Celal: ***Küçük çıkmış gene.***

Zarife: Oradan konuşacağına buraya gelsene artık.

Arzu: Spor haberlerini bekliyordur o.

Celal: Geldim. Geldim.

(Celal masaya gelir. Bu sırada arzu cep telefonu çalınca kalkar, öteki odaya geçer. Celal sinirlenir.)

Celal: Bir saat konuşur bu şimdi. Zaten kırk yılda bir görüyoruz yüzünü.

Zarife: Arkadaşı herhalde.

Celal: O çopur yüzlü!

Zarife: Ayrıldılar onunla.

(Celal peçete ile çatalını silerken)

Celal: Ne çabuk!

*Zarife: **Bir mühendis var galiba şimdi.***

Celal: Bana bak bunlarla bir haltlar karıştırmıyordur di mi bu?

Zarife: Çocuk efendi biri. Bir ailenin bir çocuğuymuş.

Celal: E niyetlense bari artık.

Zarife: Çocuk niyetli de seninkisi…

Celal: Senin yüzünden. O kadar kitap okuttun ki kimseleri beğenmez oldu. Evde kaldı haberi yok.

Zarife: Bir yerde kalmadı benim kızım. Anca düzenini kurdu. Kolay mı İstanbul'da tutunmak?

(Arzu gelir. Celal kinayeli)

Celal: Ne oldu? Telefonun pili mi bitti?

Arzu: Yoo!

(Celal sinirle kızına bakar.)

Zarife: Kızım balığın buz gibi oldu. Daha bugün görüşmedin mi sen bu çocukla?

Arzu: O bıraktı beni.

(Celal yemeğini yerken bir yandan)

Celal: Hiç bıraktığı filan yok maaşallah! Ailenlesin rahatsız etmeyeyim de demiyor hiç.

Arzu: Bu yaz bir yere gideceğiz de onun için aradı.

(Zarife biraz sitemkâr bir şekilde)

Zarife: Yazın buraya gelirsin diye bekliyorduk.

Arzu: Geliyorum ya.

Zarife: İki ayda bir!

Arzu: Benim arkadaşlarım yılda bir anca görüyorlar ailelerini.

(Celal yemeğini yemektedir, yemeğinden başını kaldırmadan)

Celal: Aferin. Sen de onlar gibi ol.

Zarife: Nereye bu sefer?

Arzu: Hindistan.

(Celal öfkeli)

Celal: Neresi dedin?

Arzu: Hindistan baba.

(Celal yemek yemeğe devam ederken Arzu'ya bakmadan)

Celal: Hindistan demek… Kime sordun?

Arzu: Baba özür dilerim ama…

Zarife: Arzu.

(Celal Arzu'ya bakarak.)

Celal: Neye özür dilersin. Söyle söyle… Size soracak değilim diyorsun değil mi?

Arzu: Öyle demedim.

Celal: Ne dedin ya?

Arzu: Yani.

(Celal önce Zarife'ye sonra Arzu'ya bakarak)

Celal: Öyle ya bize niye sorsun. Gitmiş arkadaşlarına sormuş. N'apıcanız orada. İnekleri mi besliyceniz?

Arzu: İnekler için gitmiyoruz.

Celal: Ya ne için?

Arzu: Tapınaklar var orda.

(Celal yemeğine devam ederken)

Celal: Tövbe yarabbi. Mekke'ye, Medine'ye gitmeyi düşünmezler de.

Arzu: Sen sanki gittin baba Mekke'ye?

Zarife: Arzu babanla ne biçim konuşuyorsun.

(Celal masadan kalkıp yatak odasına gider.)

Arzu: Her tatil öncesi size hesap vermekten bıktım artık ya! Yirmi sekiz yaşındayım ben anne.

(Arzu kendisine bir kadeh daha rakı koyar)

Bu sekansta Zarife, "*Hadi Celal*." Seslenişiyle, Celal'in yemeğe gelmesi gerektiğini ifade etmiş ve kızına verdiği "*Hap alıyor.*" sözüyle Celal'in içmeyecek olması ya da içmemesi gerektiğini **nicelik ilkesini** ihlal ederek söylemiştir.

"*Küçük çıkmış gene.*" denilerek **nicelik ilkesi** ihlal edilmiş ve tansiyon kastedilmiştir.

Zarife'nin "*Bir mühendis var galiba şimdi.*" sözlerinden belirsizlik oluşturduğu ve **tarz ilkesine** aykırı bir durum oluşturduğu görülmektedir.

"*Baba özür dilerim ama…*" cümlesinden Arzu'nun babasına kızdığı ve ona müdahale etmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

32. Dış/Gündüz/Deniz kenarı/Şemsi, İsmet, Galip, Celal.

(Deniz kenarında yürümekteler. İsmet sıkıntılı denize taş atmakta. Celal İsmet'i işaret ederek)

Celal: Keyfi yok bugün bunun.

Galip: Bana kızgın o.

(Celal Galip'e)

Celal: Haber var mı?

*Galip: **Yok. Bir haftayı geçti.***

İsmet: E! Sen bekleme. Yaz işte geleceğini.

Galip: Yazamam.

İsmet: Nedenmiş o?

Gaip: Eskiden olsa yazardım üst üste. Mektup gelmese bile, ama bu yaşta mektup gecikince insanın aklına kötü kötü şeyler geliyor insanın. Eli kaleme gitmiyor.

İsmet: Yakında kavuşacağınızı söylersen sıkar o da dişini işte. Sen yaz yaz. Bekleme.

Galip, "*Yok. Bir haftayı geçti*" sözüyle, **nicelik ilkesini** ihlal ederek bir süredir mektup gelmediğini kastetmiştir.

34. Dış/Gündüz/Mezarlık önü/Celal, Galip, İsmet, Şemsi.

(Madamın evinden dönmektedirler. Mezarlığın önü. İsmet mezarlığa gitmektedir. Galip de peşinden gitmeye yeltenir.)

Celal: Sen nereye?

*Galip: Ben de bir bakayım. **Çiçekleri kurumuş diyordu**.*

(Galip de içeri girer)

Celal: Bunda bir haller var. İyice geride kaldı bugün yine.

Şemsi: Mektup gelmeyince takatı da kesiliyor. Ondandır.

Celal: İnşallah ondandır.

Bu sekansta Galip'in "*Çiçekleri kurumuş diyordu.*" sözüyle eksik kelime kullandığı ve **nicelik ilkesini** ihlal ettiği anlaşılıyor.

43. Dış/Akşamüstü/Açık deniz/Necati, Galip, Şemsi, İsmet, Celal.

*(Teknenin üstünde martılar uçuşmakta. Necati mangalın başında yaşlılara ekmek içi balıklarını dağıtmaktadır. Çay bardağında rakı içmekteler. Galip oturduğu yerden teker teker arkadaşlarına göz atar. Celal dümende uzaklara doğru dalmıştır. Şemsi başı öne eğik elinde teşbih bir yandan yerdeki ekmek fırdalarını toplamakta. İsmet ayakta, sessiz, rakısını yudumlamaktadır, gözleri buğulu. Galip oturduğu yerden adaya bakmaya başlar. Düşünceli**dir.** Necati bir süre onu izler. Dalgalar motora çarpıp dağılmaktadır.)*

Necati: Ee Galip abi?

Galip: N'olsun Necati!

*Necati: **Vurgun yiycen… Daldın derinlere.***

(Galip kendine gelir.)

Galip: Suyun sesine gitti aklım.

Necati: Ben de şu martılara hastayım abi. Rızkımız hep denizden.

Galip: Bizi birbirimize bu su bağladı herhalde.

İsmet: Ama bırakıp gidiyorsun bir sevda yüzünden.

Galip: Bırakmıyorum. Hepiniz benim içimdesiniz. Nereye gidersem gideyim hep yanımdasınız.

(Şemsi Galip'e bakar. Celal uzaklara bakarken gülümser.)

İsmet: Seviyorsun yani bizi?

Galip: Canım kadar.

İsmet: Doğrucu Davut sen de. Canımdan çok desen olmaz sanki.

(İsmet gülümseyerek başını iki yana sallamaktadır. Müzik susar, kaset bitmiştir. Hepsi sessizdir. Galip doğrulur ve sendeleyerek yere yıkılır. Celal ve Şemsi fırlarlar. İsmet de yetişir. Galip yarı baygın yerdedir. Celal Galip'i sarsar.)

Celal: Galip. Galip. Sana diyorum. İyi misin?

(Şemsi Galip'in başını tutmaktadır. İsmet panik halindedir. O da sarsar.)

İsmet: Galip. N'oldu? Neyin var?

(Galip'i çevirerek doğrulturlar. Galip'in ağzının kenarından kahverengi bir sıvı sızar.)

Necati: Kan var.

Şemsi: Aziz Allah.

(Galip biraz kendine gelir.)

Galip: Yok bir şeyim iyiyim.

(Galip'in rengi iyice solmuştur.)

Celal: Ayaklarını kaldırın.

(Şemsi mendilini verir. Çok tedirgindir. Galip'in ağzından aynı sıvıdan fazla miktarda boşalır. İsmet, Şemsi ve Celal tedirgin bir şekilde birbirlerine bakarlar.)

Celal: Necati. Karaya kır.

Diyaloglar incelendiğinde, "*Ee Galip abi?*" sözünden "Nasılsın?" ya da "Neler yapıyorsun, hayat nasıl gidiyor?" anlamları oluşmaktadır. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Necati, "*Vurgun yiycen… Daldın derinlere*" cümlesiyle konudan bağımsız, farklı bir anlam oluşturmaya çalışmaktadır. Düşünceli gözüküyorsun anlamı

çıkarılabilir. Dikkat edilirse düşünceyle bağlantısı olmayan *vurgun yemek* deyimi kullanıldığı görülüyor. **Bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

"*Ben de şu martılara hastayım abi. Rızkımız hep denizden*" cümlesinden Necati'nin balıkçılık yaptığını ve martıların da kendisi gibi balık avlayarak yaşamını sürdürdüğüne vurgu yapmaktadır. Kapalı bir anlatım oluştuğu için **tarz ilkesi** ihlal edilmiştir.

Celal, "*Necati. Karaya kır*" diyerek Necati'den tekneyi kıyıya yanaştırmasını istemektedir. Gereken miktarda ifade kullanılmadığı için **nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

50. Dış/Gündüz/İskele/Zarife, İsmet, Necati, Celal.

(Vapur yanaşmaktadır. Üçü meraklı gözlerle beklemektedirler. Vapurun arabaların çıkışını sağlayan bölümü yere inince Celal gözükür. Galip ile Şemsi yoktur. İsmet panik halindedir. Zarife telaş içindedir. Celal yaklaşır.)

İsmet: Biliyordum ben, biliyordum.

Celal: Dur oğlum yahu?

(Zarife sesi titreyerek)

Zarife: Galip nerede Celal?

Celal: Biraz daha tutmak istediler.

Zarife: Beraber geleceğiz demiştin ya Celal.

İsmet: Öldü di mi?

Celal: Ölse ben burada olur muyum canım. Tetkik edeceklermiş. Hemşire kız da öğrencisi çıktı. Çok ilgilendi sağ olsun. Şemsi bugün yanında kalacak. Endişe edecek bir şey yok.

İsmet, Celal'in yalnız gelmesinden yola çıkarak arkadaşının öldüğünü tahmin etmektedir. "*Biliyordum ben, biliyordum.*" sözüyle arkadaşının öldüğünü anlatmaktadır. Fakat kullandığı kelime kadrosu ve cümlenin içeriğinde ölüm konusuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

4.1.2. Nitelik İlkesinin İhlali

1. Dış/Gündüz/Deniz Kenarı/Celal, Şemsi, İsmet, Galip

(Galip dönerek)

Galip: Hadisenize

(İsmet kızgın elindeki çubuğu yere fırlatarak)

İsmet: Hadiseneymiş. Beyimiz sevgilisine gitmeye karar verdi demek sonunda.

(Şemsi merak içinde Galip'e bakmaktadır. Celal geriden seslenir.)

Galip: Evet.

Celal: Peki nasıl olacak bu?

(Galip ilerilere bakmaktadır, yanıt vermez. İsmet Galip'in yanına gelmiştir.)

İsmet: ***Yüzerek gidecen herhalde.***

Galip: İcap ederse yüzerim de.

İsmet: ***Yüzermiş! Yosun halinde varırsın oraya artık. Sevda yosunu.***

(Şemsi tesbihini sertçe çekmeye başlar. Celal ve Şemsi de Galip ile İsmet'in yanına gelmişlerdir.)

Celal: Bana kalırsa bir ***asma kütüğü*** *sök Yorgi'nin bağından.*

(İsmet bir yandan elleriyle kano küreği çeker gibi hareketler yaparak ve denizi göstererek)

İsmet: Doğru. Üstüne bindin miydi burdan bayır aşağı bi salarsın böyle böyle. O saat ordasın.

(Gülüşürler.)

Galip: Siz beni maytaba alın bakalım daha, ama kim haklı çıkacak göreceğiz.

(Galip önde yürümeye devam eder. Diğerleri de peşi sıra yola koyulurlar onun ardından.)

Bu sekansta İsmet, "*Yüzerek gidecen herhalde*" diyerek Galip'e yapmaya istekli olduğu işin imkânsızlığını **nitelik ve bağıntı ilkelerine** uygun davranmayarak sezdirmektedir. Konuşmanın devamında ise İsmet, "*Yüzermiş! Yosun halinde varırsın oraya artık. Sevda yosunu***"** *cümleleriyle* düşüncesini desteklemektedir.

Celal, "asma kütüğü"nü kanoya benzeterek asma kütüğünden kano yapmasını tavsiye etmektedir. Bu şekilde sevgilisinin yanına deniz ulaşımıyla gitmesini tavsiye ederek Galip'i alaya almaktadır. Dolayısıyla **nitelik ilkesine** aykırıdır.

13. İç/Gündüz/Postane/Galip, Müdire Selma.

(Müdire içerden dışarıyı gören odasından dışarı bakmaktadır. Galip'in geldiğini görünce saçlarını düzeltir, üstüne çekidüzen verir, panikle masasının üstünü toparlar ve yerine oturur. Galip elinde mektupla girince Selma odasından çıkarak yanına gelir. Heyecanlı ve anlamlı gözlerle Galip'e bakarak)

Müdire: Ben de Galip Bey öğlen olmadan burada olur diyordum.

Galip: Nasılsın Müdire Hanım? Çocuklar nasıl?

(Müdire biraz bozulmuş bir şekilde)

Müdire: Sağ olsun. Ellerinizden öperler.

Galip: Sağ olsunlar.

Müdire: ***Bini buldu galiba****?... Mektupları diyorum.*

Galip: O kadar olmamıştır herhalde.

Müdire: Aman Galip Bey ben adaya geleli neredeyse 20 sene oluyor. Biz postacılıktan emekli olacağız, ama siz maşallah…

*Galip****: Bizim emeklilik de yakın herhalde.***

Müdire: ***Sizde bu aşk olduktan sonra benim gibi çok müdür eskitirsiniz buradan.***

(Galip gülümser. Selma onu biraz daha alıkoymak için)

Müdire: Buyrun bir çayımı için.

Galip: Teşekkür ederim. Bizimkileri bekletmeyeyim.

Müdire: Peki. Nasıl isterseniz.

(Galip mektubu Selma'ya verir cüzdanından itinayla para çıkarıp bankonun üzerine bırakır. Galip çıkarken Selma mektubu haset içinde damgalar.)

Bu sekansta Müdire Hanım'ın, "*Bini buldu galiba?*" sorusu abartma içerdiğinden **nitelik ilkesine** aykırıdır.

Galip'in, "*Bizim emeklilik de yakın herhalde*" sözüyle mektuplaşmanın sonlanacağını sezdirmesi söz konusudur. **Bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

"*Sizde bu aşk olduktan sonra benim gibi çok müdür eskitirsiniz buradan.*" ifadelerinden, Galip'in mektuplaşmasının bitmeyeceği **nitelik ilkesine** aykırı olarak sezdirilmiştir.

29. Dış/Gündüz/Adada bir evin avlusu/Zarife, Ayşe ve Necmiye.

(Ayşe başörtülü, elli yaşlarında. Saç fırında köy ekmeği yapmakla meşgul. Etrafta sıcak salça kazanlarının dumanları tütüyor. Necmiye'nin başı açık, otuz yaşlarında. Zarife ile Necmiye kabak çekirdeği çitleyip bir yandan da Ayşe ile sohbet ediyorlar.)

Ayşe: ... Zarife hanım Galip Hoca adadan gidecek diye duydum?

Necmiye: Oralarda ne yer ne içer.

Ayşe: Aç bilem kalır. Ne delidir o.

Zarife: Ne deliliğini gördün be Ayşe.

(Ayşe kinayeli, kıkırdayarak)

Ayşe: Bir şeyini görmedim, ama baksana elin gavuruna nasıl tutuldu kaç yıldır?

Zarife: Canım kara sevda değil ki bu. Karşılıklı bir şey.

Ayşe: Dünyada ne deli karılar var be. Mektup ilen aşk? Hayır anlıyom da aynı yatağa girmeden gene de bana bir tuhaf geliyor.

(Necmiye safça sorar.)

Necmiye: Hakkaten Zarife teyze. Kadınlar yani ne bileyim.

*Ayşe: **Boynuzu takarlar di mi adama anında.***

(Necmiye kıkırdar)

Necmiye: Hayır da.

Ayşe: Senin kendi niyetin bozuk kızım. El karısının üzerinden konuşma boşuna.

(Necmiye bozulur. Zarife kendi havasında)

Necmiye: Aa! Niye bozuk olsunmuş?

Zarife: Kadınlarda bazen bir sevdi miydi. Ayşe şeyi hatırlarsın.

Ayşe: Hatırlamam mı? Şeyi diyon. Sevdiği oğlana vermedilerdi. Bi daha da kimseyle evlenmedi.

(Zarife başıyla onaylamaktadır.)

*Ayşe: **Kurudu gitti**. İnattır karı milleti inaat.*

(Ayşe başıyla Necmiye'yi göstererek)

Ayşe: Ama bunun niyeti bozuk. Senin adam sana yetmiyor anladım ben.

(Necmiye utangaç bir şekilde)

Necmiye: Yok be Ayşe abla. Ama bu devirde yani ne bileyim.

Zarife: İstemez miydin Ayşe seni de böyle seven biri olsun?

Ayşe: İstemem mi? Bi keresinde benim ayı bana karıcım dediydi telefonda da ellerim uyuştuydu heyecandan. Meğer yanında bir gazeteci mi ne varmış ona poz yapıyormuş kör olasıca.

(Hep beraber gülüşürler.)

Bu sekansta Ayşe, "*Boynuzu takarlar di mi adama anında*" diyerek **nitelik ilkesini** ihlal ederek ve aldatmaktan bahsetmiştir. Ayrıca "*Kurudu gitti*" ifadesinden de **nitelik ilkesine** aykırı davranıldığı ve kişinin üzüntüsünü kastettiğini çıkarabiliriz.

30. Dış/Akşamüstü/İskele/Celal, İsmet, Şemsi, Galip.

(Vapur yanaşır. Celal, Şemsi ve İsmet iskelededirler. Ancak vapurun yanaştığı yere biraz uzaktırlar. Celal'in kovası balık doludur. Galip uzaktan görünür.)

*Celal: **Geliyor bizim Kübalı.***

(Galip yaklaşır. İsmet Galip'in yorgun yüzünü görünce umutla sorar.)

İsmet: Ne oldu? Olmadı mı yoksa?

(Galip pasaportu çıkarıp gösterir.)

Galip: Olmaz mı? Yarım saatte hallettiler.

(İsmet bozulmuştur. Şemsi sigara yakar.)

İsmet: İyi bari…

Celal: Vizen n'oldu peki?

Galip: O da haftaya tamam oluyor inşallah.

*İsmet: **Geriye üç nalla bir at kaldı desene.***

Celal: Menfiliği bırak. Bunu kutlayacağız bu gece. Damada kına gecesi yapıcaz.

Şemsi: Bu gecede mi içki içilecek?

(Şemsi söylenerek)

*Şemsi: Hayır için iki rekât namaz kılın desem kılmazsınız, ama iki kadeh rakı için maşallah hepiniz **hazır asker.***

Bu sekansta Celal'in, "*Geliyor bizim Kübalı.*" sözüyle, Galip'in Kübalı sevgilisi olduğundan dolayı Galip'i Kübalı olarak nitelendirerek **nicelik ve nitelik ilkelerini** ihlal etmesi söz konusudur.

İsmet'in, "*Geriye üç nalla bir at kaldı desene*" sözüyle Galip'in yola çıkma durumunu **nitelik ilkesini** ihlal ederek anlattığını anlıyoruz.

Şemsi'nin "*hazır asker*" benzetmesini kullanarak karşı taraftakilerin içki içmeye ne kadar meyilli olduğunu vurgulaması dikkat çekmektedir. Dini vecibelerin yerine getirilmemesine de sitem edildiği söylenebilir. **Bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

33. Dış/Gündüz/Madamın çiftliği/Celal, İsmet, Galip, Şemsi, Madam.

(Celal, İsmet, Şemsi bahçede tahta sandalyelere oturmuş durumdalar. Üçü de nefes nefesedir. Galip geride kalmış. Madam gözükür. Madam bir süre sonra onları izler.)

İsmet: Ne bakıyorsun?

*Madam: Ne bakayım? Halinize bakıyorum. **Turşunuz çıkmış** gene.*

İsmet: Seyri güzeldir tabii.

Madam: Sütleri evlerinize göndereyim de orada için en iyisi.

Celal: Olmaz öyle şey.

İsmet: Galip'in yüzünden. Geride kalınca ikide bir laf açıyor hızımızı kesiyor.

(Madam alaycı)

*Madam: **Yoksa siz çoktan burdaydınız!***

İsmet: Ne diyorsun!

(Madam sütlerini koymaktadır.)

Celal: Ne var ne yok?

Madam: N'olsun? Sırtım ağrır durur.

Şemsi: İyi gene senin sade sırtın. Benim her yanım öyle.

Madam: Zarife nasıl?

Celal: Nasıl olsun?

Madam: Galip pasaportu da çıkartmış öyle mi?

İsmet: Vizesi bile hazır hazır olmasına da…

Madam: Parası yok?

Celal: Öyle.

Madam: Sizden de isteyemez.

İsmet: Bizde vardı da.

Madam: Olsa da almaz zaten.

Celal: Almaz.

(Galip gelir oturur. Madam onun da sütünü getirir.)

Madam, "*Turşunuz çıkmış gene*" diyerek karşısındakilerin yorgun gözüktüğünü söylemektedir. Ayrıca Madam, "*Yoksa siz çoktan burdaydınız*" diyerek gelenlerle alaycı üslûpla konuşmaktadır. **Nitelik ilkesini** ihlal etmiştir.

38. Dış/Gündüz/Zinnur'un dükkânının önü/Galip, Zinnur.

(Galip canlı, diri bir şekilde Zinnur'un dükkânının önünden geçmektedir. Zinnur kapının önünde bir adalı ile tavla oynamaktadır.)

*Zinnur: **Galip Abi. Geldi galiba**.*

Galip: Geldi. Geldi.

*Zinnur: **Koşarsın tabii.***

(Galip koşarak uzaklaşırken Zinnur yanındaki adalıya)

Zinnur: Gören de kadın vapurdan çıkacak sanır. Mektuba koşuyor bu ha! Mektuba. Geldi dediği o. Yanlış anlama. Ben böyle bir adam görmedim valla. Acayip bir adam.

Bu sekansta Zinnur, "*Galip Abi. Geldi galiba*" sözüyle mektubun geldiğini eksik bir şekilde dile getirmesi söz konusudur. Dolayısıyla **nicelik ilkesini** ihlal etmiştir. Zinnur, Galip'in mektubu almak için heyecanlı bir şekilde gidişini eleştirmektedir. "*Koşarsın tabii*" sözüyle yaptığı davranışın gereksizliğini karşı tarafa alaycı bir tavırla anlatıyor. **Nitelik ilkesini** ihlal etmiştir.

4.1.3. Bağıntı İlkesinin İhlali

3.Dış/Gündüz/Bir çiftlik evi/Şemsi, Celal, Galip, İsmet, Madam.

(Yaşlıca bir Rum kadını ahırın önündedir, yanında bir inek vardır. Bir çardağın altında büyük bir tahta masa ve tahta sandalyeler vardır. Şemsi, Celal ve İsmet bahçe kapısının önünden içeri girerler. Galip de gelir peşleri sıra.)

Madam: Ne o bakıyorum geç kalmaya başladınız bu aralar

(Celal saatine bakar.)

Celal: Sorma. ***Pilimiz mi bitiyor ne?***

(Hepsi nefes nefesedir, özellikle Galip. Madam kinayeli bir edayla)

Madam: Bitsin boş ver. ***Heyecan gittikten sonra kudret olsa ne fayda?***

(Celal ve Galip birer tahta sandalyeye çökerler. Şemsi çömelir, tabakadan tütün çıkarıp cıgara sarar. İsmet ayaktadır. Galip'e bakarak müstehzi bir edayla konuşur.)

İsmet: ***Bu heyecan dediğin meret adamı burdan nerelere yüzdürür de nice yosunlara sarar nice.***

(Galip İsmet'e terslenir.)

Galip: Sen gül gül.

(Madam güğümden süt bardaklarına süt doldurmaya başlar. Galip yerinden kalkarak ona yardım eder. Galip arkadaşlarına sütlerini verir, en sonuncusunu kendi alır. Sütlerini içmeye başlarlar. İsmet bir dikişte içer.)

İsmet: Bunlar şimdi bana arsız diyecekler, ama bir bardak daha hakkımız var mı madam?

Madam: Olmaz mı İsmet?

(Celal ters ters bakar. İsmet ile göz göze gelirler. Galip gülümseyerek başını iki yana sallamaktadır.)

(Madam İsmet'e bir bardak daha süt koyar.)

Celal: Senin oğlandan ne haber?

Madam: Selanik'e geçmiş. Aradı geçen hafta.

Celal: Özlemişsindir torunlarını.

Madam: Özlemem mi? Gözümde tütüyorlar.

İsmet: Nasıl koydu gitti seni burda yalnız başına. Valla anlamam hâlâ.

Celal: Herkesi kendi gibi sanıyor bu.

Madam: N'yapsın be İsmet? ***Ekmek parası işte****. Galip senin Rosa'dan ne haber?*

(Şemsi süt içmekteyken kesip Galip'e bakar merakla. İsmet ve Celal'de Galip'e bakmaktadır.)

Galip: İyi çok şükür.

(İsmet keyifsiz, Galip'i işaret ederek)

İsmet: ***Gidiyoruz.***

Madam: Öyle mi?

Galip: Kısmetse bu sene niyetim var.

İsmet: ***Otuz yıldır aynı hikâye. Buraya gelmeye nefesi yetmiyor, oraya gidecek****!*

(Galip "Siz hâlâ inanmayın." gibilerden başını sallayarak sütünü içer.)

Celal: Her yaz başı mutlaka bir niyetlenir bu.

(Madam Galip'e)

Madam: İnşallah kavuşursunuz. Hasretlik kötü.

Galip: Haber aldıkça rahatlıyorum biraz işte. O da mektubu hiç eksik etmiyor. Sağ olsun.

Celal, enerjisinin tükendiğinden ve yaşlandığından bahsediyor. Pil ile enerji ilişkilendirilerek fiziki yeterliliğin azaldığını **nitelik ilkesine** aykırı bir şekilde belirtmiştir. Madam ise hayattan zevk alamadıktan sonra enerjinin bir şey ifade etmemesinden yola çıkarak **bağıntı ilkesine** aykırı konuşmuş ve toplumsal mesaj vermiştir.

İsmet, "*Bu heyecan dediğin meret adamı burdan nerelere yüzdürür de nice yosunlara sarar nice.*" diyerek, Galip'in sevgilisine olan aşkıyla alay etmektedir. Onun yanına gitmek istemesini boş hayal olarak nitelendiriyor. Dolayısıyla iletişimi uzun ve kapalı bir duruma getirerek **tarz ilkesini** ihlal etmiştir.

Madam, "*Ekmek parası işte*" sözcesiyle oğlunun onu bırakıp Selanik'e gitmesini yaşam mücadelesine bağlayarak sözcenin bağlamla ilişkili olmadığı bir durum ortaya çıkarmıştır. **Bağıntı ilkesini** ihlal etmiştir.

İsmet, **nicelik ilkesini** aykırı bir şekilde, Galip'e bakarak "*Gidiyoruz*" sözcesini, Galip'in sevgilisine yıllardan sonra artık gideceğini ifade etmek amacıyla kullanıyor.

İsmet'in "*Otuz yıldır aynı hikâye. Buraya gelmeye nefesi yetmiyor, oraya gidecek*" şeklinde konuşması, konuşmanın içeriğiyle uyuşmamaktadır. **Nitelik ilkesine** aykırı davranmıştır. Dolayısıyla konuşmacılar arası ilişkiden kaynaklı abartmanın da etkisiyle sezdirime ulaşılabilir.

6. Dış/Gündüz/Celal'in evinin kapısının önü/Celal, Selma

(Celal kapının önündedir. Elinde süt şişesi vardır. Kapıyı açarken yanından postane müdiresi Selma geçmektedir.)

(Selma seslenir.)

Selma: ***Yürüyüşten mi?***

(Celal dönüp bakarak)

Celal: ***Öyle.***

Selma: ***Galip Bey de sizinleydi herhalde.***

Celal: Evet Selma Hanım bizimleydi.

Selma: Ben de yürüyüşlerinize katılsam keşke. Bu aralar biraz kilo aldım galiba.

(Celal müdireyi süzerek soğuk bir ses tonuyla)

Celal: ***Bence hiç ihtiyacımız yok.***

(Selma hayal kırıklığına uğramış ancak sezdirmemeye çalışarak yoluna devam ederken)

Selma: Teşekkür ederim. Zarife Hanım'a çok selamımı söyleyin.

Celal: Söylerim Selma Hanım.

"*Yürüyüşten mi*?" diyerek aslında Selma'nın Celal hakkında önceki bilgilerinden yola çıkarak bağlantı kurduğunu ve onun yürüyüşten geldiğini bildiğini anlıyoruz. Soru sormasının da onunla muhabbet etmek amacıyla konuşmayı başlatıcı bir sözce olarak düşünüldüğünü anlayabiliriz. Celal'in Selma'ya verdiği "*Öyle*" cevabı, onunla konuşmak istemediğini gösteriyor. Dolayısıyla **nicelik ilkesi** ihlal edilmiş diyebiliriz.

Selma Hanım'ın "*Galip Bey de sizinleydi herhalde*" cümlesinin **bağıntı ilkesine** aykırılık oluşturduğu ve bu cümle sayesinde Selma Hanım'ın Galip Bey hakkında bilgi almak istediği anlaşılıyor.

"*Ben de yürüyüşlerinize katılsam keşke. Bu aralar biraz kilo aldım galiba.*" diyen Selma Hanım, kilo alma bahanesiyle yapılan yürüyüşlere katılmak istediğini dile getiriyor. Fakat karşı tarafın "*Bence hiç ihtiyacımız yok.*" yanıtı, **bağıntı ilkesinin** ihlal edilmesiyle, Selma Hanım'ın istenmediğini karşı tarafa sezdiriyor.

18. Dış/Gündüz/İskele/Celal, Arzu.

(Vapur yanaşıyor. 25-30 yaş arası bir kız çıkıyor. Celal'e sarılıyor. Celal kızının elindeki küçük çantaya kızının vermek istememesine rağmen alıyor. Birlikte yürümeye başlyorlar.)

*Celal: **Nasılsa vaktinde geldin bu sefer.***

Arzu: Zor yetiştim.

*Celal: **N'aptın ev sahibini**?*

*Celal: **Kaç yaptın**?*

*Arzu: **Yüz yirmi oldu.***

(Celal kızgın)

Celal: Yüz yirmi mi? Benim emekli maaşım o kadar yok be! Bunlar iyice çıldırmış. İyice.

Arzu: Bir iki ay sıkışıcam, ama olsun.

Celal: Halanlarda oturaydın! Kız ne çok istediydi… ama inadın inat tabii.

Arzu: Ben hâlimden memnunum.

Celal: Memnun olursun tabi. Karışanın görüşenin yok nasıl olsa.

*Arzu: **Baba ben yirmi sekiz yaşındayım.***

(Celal kararlı bir şekilde)

Celal: Yirmi dokuz. Gireli de altı ay oldu.

Arzu: Benden iyi mi bileceksin baba?

Celal: Asıl sen benden iyi mi bileceksin? Nüfusa kaydını sanki sen gittin kendin yaptırdın?

Bu sekansta Celal'in, "*Nasılsa vaktinde geldin bu sefer.*" sözüyle **bağıntı ilkesini** ihlal ederek, aslında kızının daha önceki gelişlerinde geç kaldığına işaret ettiğini ve kızını eleştirdiğini görüyoruz.

Celal, "*N'aptın ev sahibini?*" sorusuyla kızına ev sahibiyle kira artışını konuştun mu? sorusuna cevap aramaktadır. Kullandığı kelimelere bakıldığında, cümle içerisinde sadece ev ve sahip kelimelerini görmekteyiz. Buna rağmen kira artışından bahsedildiğini anlayabilmekteyiz. "*Yüz yirmi mi? Benim emekli maaşım o kadar yok be! Bunlar iyice çıldırmış.*" sözlerinden kiraların çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiş diyebiliriz.

Arzu, "*Baba ben yirmi sekiz yaşındayım*" yanıtıyla kendisinin doğruyu yanlışı ayırt edebilecek yaşta olduğunu anlatmak istiyor. Kendisine müdahale edilmemesi gerektiğini vurguluyor. **Bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

39. İç/Gündüz/Postane/Galip, Müdire Selma, Çaycı.

(Müdire mektubu verir. Heyecanlıdır. Dudakları rujludur, ama aceleyle sürüldüğü de bellidir. Galip heyecanla aldığı zarftan gözünü ayıramaz. Nefes nefesedir.)

Müdire: Oturun biraz soluklanın.

*Galip: **Rahatsız etmeyeyim.***

Müdire: Olur mu hiç. Çay?

(Galip "Olur" gibilerden başını sallar.)

Galip: Bir de su rica etsem.

Müdire: İbrahim iki çay getiriver bize. Bir de su. Soğuk olmasın bak da.

Galip: Teşekkür ederim.

*Müdire: Ee! **Bu sefer biraz bekletti**, ama.*

Galip: Biraz öyle oldu.

Müdire: Gidiyormuşsunuz.

Galip: Düşünüyorum.

Müdire: Sürpriz mi yapacaksınız. Bana kalırsa haberli gidin.

(Çaylar gelir. Galip hızla sudan bir yudum alıp çayını içer.)

Galip: Ben kalkayım müsaadenizle.

Müdire: Ah! Tabii ya. Özür dilerim. Mektup elinizdeyken sizi tutmak olmaz.

Galip: Teşekkür ederim.

Müdire: Aman Galip Bey ben teşekkür ederim. ***Siz gidince benim için de postacılığın manası kalmayacak inanın***.

Galip, "*Rahatsız etmeyeyim.*" diyerek oturmak istemediğini karşı tarafa anlatmaktadır. Dolayısıyla **bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

"*Bu sefer biraz bekletti.*" diyen Müdire Hanım, Galip'in sevgilisinden beklediği mektubun uzun zamandır gelmediğini söylemektedir. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Müdire Hanım, "*Siz gidince benim için de postacılığın manası kalmayacak inanın.*" Sözüyle karşı tarafın gitmesini istemediğini anlatmaktadır. Anlatım belirsizleştirilerek **tarz ilkesi** ihlal edilmiştir.

42. İç/Gündüz/Kahve/İsmet, Celal, Galip, Şemsi, Dilaver, Deli Hüsnü, Kaptan Necati, Bir iki köylü.

(Deli Hüsnü orada, ama bir sandalyeye bağlı. Galip, İsmet, Celal ve Dilaver briç oynuyorlar. Şemsi seyrediyor.)

Şemsi: Çöz şunu oğlum artık. Günahtır.

Dilaver: Yok. Şemsi amca. Bundan sonra böyle.

İsmet: Oyuna bak sen oyuna.

Dilaver: Tamam bakıyoruz İsmet abi.

(Kaptan Necati içeri girer.)

Dilaver: ***Geldi kaptanların kaptanı. Yakaladın mı balinayı****?*

Necati: Ne diyon lan?

Dilaver: Galip abi, neydi o kaptanın adı? İsmet abi hayatta söylemez şimdi.

İsmet: Söyleyemem ya.

Galip: Ahab.

Dilaver: Gel Ahab abi. Otur sana bir çay koyayım. ***Balina seni yormuştur.***

(İsmet oyunu bitirir.)

İsmet: İşte bu da tamam…Ulan Necati bir çıkarmadın bizi denize be ne zamandır. Bir de kaptan-ı derya olacaksın sözüm ona.

Necati: E! Hadi kalkın!

(Celal şaşkın)

Celal: Nereye?

Necati: Hadi gidelim beraber.

İsmet: Hadi yürüyün.

Celal: Şimdi mi?

(İsmet Galip'i işaret ederek)

İsmet: Şimdi ya. Kaleye veda etmiş bir de denize etsin.

Şemsi: İyi madem.

Galip: Gitmesek.

İsmet: Yürü yürü. Sen kabahatlisin. Söz dinleyeceksin.

(Hep birlikte çıkarlar)

Dilaver: Bunlar var ya. Çete bunlar çete Allahsızım.

(Deli Hüsnü, Nuri ve diğer köylüler gülmektedir.)

Dilaver: Sen niye gülüyon lan.

(Dilaver Hüsnü'ye çay getirir.)

Dilaver: Anlamış gibi. Şeker canavarı seni. Dur çözeyim de çayını iç. Sonra bağlarım gene. Heh he.

(Hüsnü'nün yan tarafındaki masada şeker kabı bomboştur.)

Dilaver'in, "*Geldi kaptanların kaptanı. Yakaladın mı balinayı*" sözünden karşısındaki kişiyle alay etmesi anlaşılıyor. Balinayı yakalama ihtimalinin olmadığı bellidir. Fakat Dilaver bu soruyu sorarak karşı tarafa selam veriyor diyebiliriz. **Nitelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Diyaloğun devamında "*Balina seni yormuştur.*" sözüyle, karşı tarafın yaptığı işten yorulmasını bağlantısız kelimelerle açıklamaktadır. **Bağıntı ilkesi** ihlal edilmiştir.

51. Dış/Gündüz/Sahil/Zarife, Celal, Şemsi, İsmet.

(Yürümekteler. Şemsi'yi görürüz ilkin. İsmet bir teneke kutu görüp yerden alır yeniden yere atar.)

İsmet: Topla topla kıymeti yok?

(Zarife Şemsi'ye)

Zarife: … Teşhis için bir şey demiyorlar demek hala?

(Şemsi sigara yakar.)

Şemsi: Yok. Bir sürü kan aldılar yeni.

Celal: Filme götüreceklerdi.

Şemsi: Götürdüler.

İsmet: Götürmüşlerdir. Ben de az filme götürmedim onu zamanında. O zaman ne için gidiyordu, şimdi ne için gidiyor.

Zarife: İsmet n'olur bırak artık şu felaket tellallığını. İyileşip gelecek işte yine aramıza.

İsmet: Sırayı bozdu sırayı.

Şemsi: Kötü kötü konuşma.

İsmet: Yalan mı? Teker teker gidiyoruz işte. Bugün Galip yarın sen, ben, Zarife. ***Sevkiyat başladı.***

(Celal sıkıntılıdır.)

Zarife: Bu dediğin lafların bize faydası ne? Su koyvermesen olmaz.

Celal: İsmet hakkaten bozguncu neşriyatın sırası değil şimdi.

İsmet: Ya neyin sırası?

Zarife: Anlamazdan gelme. Kimin başına bir şey gelse onu bırakıp seninle uğraşıyoruz. Bir değil iki değil canım.

(Celal şaşkın ama hoşnuttur karısının çıkışından.)

Celal: Zarife.

Zarife: Bi dakka Celal. Senin bu bir karış suratınla yarın nasıl gideceğiz onu ziyarete. Galip'e ne diyeceksin söylesene.

İsmet: N'apıyım?

Zarife: Kendine gel canım artık. Bırakma kendini.

(İsmet pişmandır.)

İsmet: Tutamıyorum değil mi kendimi?

(Zarife yanıt vermez, İsmet'in omzuna elini koyar. İsmet başı eğik yürümektedir. Celal ve Şemsi arkadan onları izlemektedir.)

Bu sekansta İsmet'in "Sevkiyat başladı." diyerek ölümü anlattığını görüyoruz. Burada konudan bağımsız sözcüklerin kullanıldığı durum söz konusudur. Bu durum **bağıntı ilkesinin** ihlaliyle ilişkilidir.

4.1.4. Tarz İlkesinin İhlali

8. a/İç/Gündüz/Şemsi'nin tamirhanesi/Şemsi, İsmet.

(Metruk bir yer. Bisikletler iki tane, bir tane mobilet, su motorları. Bir tane hurda altmış model Plymouth. Ortada iki tabure, bir sehpa. Şemsi döküntü bir lavaboda ellerini yıkamış havluyla kurulanmakta. Sehpada gazete kağıdının üstünde beyaz peynir, domates, zeytin, üzüm var. Ekmeği İsmet elle bölerken Şemsi de gelip oturur. Çay kaşığıyla çaylarını karıştırdıktan sonra aynı kaşıkla peynir almaktalar. İsmet domatesin üzerinde zeytinyağı gezdiriyor.)

İsmet: Her sebzeyi çektim. Bi şu domatesin fotoğrafını çekmedim hiç bak. ***Zeytinyağını yiyince Kırkpınar pehlivanı gibi parlıyor namussuz.***

(Şemsi tersler.)

Şemsi: Allah'ın nimetine namussuz deme.

(İsmet bozulmuş)

İsmet: Tamam geri aldık.

Şemsi: Yeter. Yeter. Domatesler gözükmez oldu.

İsmet: Olsun. Zeytinyağı gibi var mı be? Ekmeği de bandın mıydı.

(İsmet peynirin üzerine de biraz zeytinyağı döker.)

İsmet: Kekik var mı? Üstüne iyi olurdu.

(Şemsi kızgın)

Şemsi: Yok kekik mekik.

(Şemsi bardağını uzatır. İsmet çayın deminden koymaya başlar.)

Şemsi: Koy. Koy yahu biraz daha.

İsmet: ***Katran içsen daha iyi be****! Şunun rengine bak.*

(Şemsi yanıtlamaz. Kahvaltıya başlamışlardır. İsmet zeytin çekirdeğini çay tabağına koyarken kafasıyla arabayı göstererek.)

İsmet: Bununla da hâlâ uğraşıyorsun di mi?

Şemsi: Çalışacak bir gün.

*İsmet: **Bu hurda**!*

Şemsi: Antika o. Antika.

İsmet: Antika sizsiniz asıl. Siz. Bendeki arkadaşlara bak. Hey yarabbim! Biri otuz yıldır görmediği bir kadının peşinde öbürü bir hurda arabanın.

Bu sekansta İsmet, domatesin zeytinyağıyla birlikte lezzetli oluşunu anlatmaya çalışmış. Zeytinyağının konulduğu yiyeceğe tat vermesini dile getiriyor**. Tarz ilkesini** ihlal etmiştir.

İsmet, bardağa koyulan çayın çok demli olduğunu, katran kelimesini kullanarak anlatmış ve **nitelik ilkesini** ihlal etmiştir.

Son kısımda arabanın çalışmasının mümkün gözükmediği ve buna rağmen Şemsi'nin arabanın tamirinde ısrarcı olmasının gereksiz görüldüğü anlatılmış. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

8. b/İç/Gündüz/Şemsi'nin tamirhanesi/Şemsi, İsmet.

(İsmet ekmeği bölerken furdaları yere dökmektedir.)

Şemsi: Dökme şu furdaları yere.

İsmet: Toplarız be tamam.

(İsmet yerden furdaları toplayıp masaya koyar. Şemsi hâlâ dik dik ona bakmaktadır. Ardından furdaları öpüp başına koyar. Şemsi rahatlamış bir şekilde çayına uzanır.)

İsmet: Gönlün oldu mu şimdi?

(Şemsi başını sallar.)

İsmet: Senin şu gönlüne de hiç aklım ermez ya!

Şemsi: Ne varmış benim gönlümde?

İsmet: Ekmek öpmeyle tav olur mu canım insanın gönlü?

Şemsi: Yahu sana ne?

İsmet: Bırak Allah'ını seversen.

(Şemsi yerinden kalkıp arabanın yanına gelir. İsmet kahvaltıya devam etmektedir.)

İsmet: Yau Şemsi seninki seni neden bırakıp gitti hakikaten.

Şemsi: ***Başlama gene.***

(İsmet kurcalamak amacıyla)

İsmet: ***Kim bilir n'aptın ki kadına?***

(Şemsi sinirli.)

Şemsi: ***N'apacakmışım? Hiçbir şey yapmadım.***

İsmet: ***Anlatmadın. Dökmedin bi şöyle içini.***

Şemsi: ***Bir gün anlatırım. Zamanı gelince.***

İsmet: ***Zamanımız mı kaldı be Şemsi?***

Bu sekansta Şemsi ile eşinin neden ayrıldığı konusuna açıklık getirmesi isteniyor. Burada Şemsi'nin bu durumu anlatmak istemediği fakat İsmet'in ısrarla bu konuyu öğrenmek istediği anlaşılıyor. **Tarz ilkesi** ihlal edilerek belirsizlik oluşturulmuştur.

16. Dış/Gündüz/Sokak/Celal, Zinnur.

(Celal geçerken Zinnur dükkânın kapısının önünü yıkıyor. Celal eski, ama temiz pak bir elbise ve sarı lacivert kravatlı. Temiz giyimli.)

Zinnur: Celal abi.

(Celal kızgın.)

Celal: Ne?

*Zinnur: **N'apcaz sizi bu hafta**?*

Celal: Yenileceksiniz ne olacak!

*Zinnur: **Görüceniz**.*

Celal: Bize bir beraberlik yetiyor be oğlum.

Zinnur: Korkuyonuz tabii.

(Celal çıkışır)

Celal: Ne korkacakmışız be sizden?

*Zinnur: **N'olcak canım? Ne korkacanız. Nasıl olsa hakemler arkanızda. Bizimkiler yapınca kart, sizinkiler yapınca nasihat.***

(Celal cevap vermeden yürümeye devam eder.)

Zinnur: Dur. Kaçma kaçma.

(Celal dönerek.)

Celal: Ne kaçacakmışım be! Şuna bak.

(Celal uzaklaşırken, Zinnur el hareketi yaparak seslenir.)

Zinnur: Celal Abi. Kusura bakma ama biz size havada karada her zaman koyarız abi.

(Celal başını sallayarak yürümeye devam eder.)

Zinnur, Celal ile yaptığı konuşmada **tarz ilkesini** ihlal ederek belirsiz ifadelere yer vermiştir. Tuttuğu futbol takımının bu hafta müsabakayı kaybedeceğinden bahsetmektedir. Hakemlerin onların tarafını tuttuğunu dolayısıyla kendi tuttuğu takıma haksızlık yapıldığını iddia etmektedir.

24. Dış/Gündüz/Vapur güvertesi/Galip, Arzu.

(Galip ve Arzu Zarife'ye el sallarlar. Zarife eliyle telefon işareti yapar.)

Arzu: Tamam anne. Anladık.

(Galip gülümser. Vapurda yürürler oturacak yer ararlar.)

Arzu: Akşam olanları biliyorsun herhalde.

Galip: Anlattı biraz baban.

Arzu: Her hafta arıyorum, her tatil ilk buraya geliyorum gene de yaranamıyorum. Hindistan'a gideceğim dedim köpürdü.

Galip: Orda başına bir şey gelir diye endişelendi herhalde.

Arzu: Kaç yıldır İstanbul'dayım. Ondan endişelenmiyor da.

(Galip ve Arzu bir yere otururlar. Garson dolaşmaktadır. Galip garsondan çay alır iki tane. Arzu para vermek ister. Galip Arzu'nun para vermesine elini tutarak mani olur. Parayı öder.)

Arzu: ... Küba'ya gidiyormuşsun. Sana da aklım ermiyor valla Galip amca.

(Galip gülümser)

Arzu: Benim yaşıtlarım her gün bir sevgili değiştiriyor ***sen maşallah****...*

Galip: Sevgili değiştirilir mi hiç kızım? Sevgili bu adı üstünde.

Arzu: ***Sevgili dediğin çoraptır*** *valla bana sorarsan. Sonuçta erkek milleti işte ne olacak!*

Galip: İnsan çoraplarına sevgilim der mi?

(Arzu çayından bir yudum alır alaylı bir edayla)

Arzu: ***Böyle konuşmak kolay tabii böyle uzaktan****. Nasıl tanıştınız sahi? Annem biraz anlattı ama.*

(Garip duralar, çayından bir yudum alır.)

Arzu: Küba elçiliğinde mi ne çalışıyormuş galiba babası.

(Galip dalar.)

Arzu: Ee?

Galip: Hanımı kaybedeli epey olmuştu. Bir gün kumsalda yürüyordum. Eski zaman. Bir kadın çıktı böyle denizden birden. Bir ışık aldı gözümü sanki.

(Galip dalgındır hâlâ)

Arzu: Rosa.

(Galip başıyla onaylar.)

Arzu: Ee?

Galip: E si öyle işte.

(Galip çayını yudumlar. Arzu merakla Galip'i izlemektedir.)

Galip: Bir gülümsemesi var ki…

Arzu: Sonra?

Galip: Sonrası ertesi hafta Küba'ya geri dönüyorlarmış. Gitti. Kayıverdi ellerimin arasından.

(Galip derin bir iç çeker.)

Galip: İşte o gün bugündür…

Arzu: Mektuplaşma faslı.

Galip: İlk mektubun sonuna "Mektubunu bekliyorum." yazmış. Bekliyorum! Beni… Nur içinde yatsın rahmetli hanımım da dahil hiçbir kadın beklemediydi o güne kadar. Bir tek İsmet'in anası geldiydi asker dönüşü karşılamak için iskeleye hiç unutmam. "Mektubunu bekliyorum." O söz öyle bir içime işledi ki. Aldım resmini elime baktım baktım.

Arzu: Resimde var demek.

Galip: Var.

Arzu: Ağlamışsındır.

(Galip başıyla onaylar. Arzu alaylı.)

Arzu: Sesle di mi?

(Galip başıyla onaylar)

*Arzu: **Hemen bir şiir döşenmişindir.***

(Galip dalarak)

*Galip: **Ne şiirler ne şiirler.***

*Arzu: **Kitap olur diyorsun.***

Galip: Kitap niye olsun ben onları sadece ona yazdım… Bir gün olsun üzmedi beni bir gün. Nerden baksan otuz yıl olmuş.

Arzu: Canım beraber misiniz ki üzecek? Allah Allah.

Galip: Beraberiz ya. Müşterek hayatımız olmasa da biz onunla beraberiz.

(Arzu duyduklarına anlam verme çabası içinde sigara yakar. Galip çayını yudumlar.)

Arzu: Hakikaten onca zamandır hiçbir kadınla beraber olmadın mı? Beraber derken yani şey anlamında.

(Galip başını "Olmadım" gibilerden sallar.)

Arzu: Nasıl yani?

Galip: Niye olayım? Tabiat bizi her dürttüğünde onun peşine takılırsak nerde kaldı insanlığımız?

Arzu: Diyosun… Ciddisin di mi?

Galip: Ciddi olmadan olur mu kızım?

Arzu: Hayret bir şey yani. Yok böyle bir şey ya.

Galip: Var olmaz olur mu?

(Arzu sigarasından bir nefes çeker. Şaşkındır.)

Bu sekansta Arzu'nun, "*sen maşallah***"** sözü **nicelik ilkesi** ihlal edilerek, Galip'in sevdiğine sadık kalması sezdirilmiştir.

Arzu'nun, "*Sevgili dediğin çoraptır***"** diyerek **bağıntı ilkesini** ihlal ettiği görülüyor. Konuyla bağlantısız gözüken bir kelime seçimi vardır.

"*Böyle konuşmak kolay tabii böyle uzaktan*" cümlesiyle Arzu, **tarz ilkesini** ihlal etmiş ve kapalı anlatım kullanmıştır.

Arzu, "*Hemen bir şiir döşenmişindir*." ve "*Kitap olur diyorsun.*" sözleriyle **nitelik ilkesini** ihlal etmiş, abartılı anlatım kullanmıştır.

Galip'in, **tarz ilkesini** ihlal ederek anlam bulanıklığını oluşturmasını, "*Ne şiirler ne şiirler***."** sözünden anlıyoruz.

25. İç/Gündüz/Celal'in evi/Celal, Zarife.

(Zarife kapıyı açıp girer. Ekmek ve gazete almıştır. Celal takım elbisesini giymiş televizyon seyretmektedir. Zarife ekmeği masaya koyar. Masa örtüsünü kahvaltı için kaldırmaktadır.)

Celal: Gitsin bakalım, ama ***gittiği yol yol değil*** *onun. Söyleyeyim.*

Zarife: Özür diliyor senden.

Celal: Özür dileyen insan sabah ilk vapura koşmaz.

Zarife: İşi varmış.

Celal: Bırak canım sende. Sen koru daha hâlâ kızını koru. Senden cesaret alıyor zaten.

Zarife: Pişman diyorum sana işte.

Celal: Kıymeti yok bu saatten sonra.

Zarife: Galip de vapurdaydı.

Celal: İyi. Ona dökmüştür içini. Babam şöyle böyle diye.

(Celal üzeri henüz bomboş olan kahvaltı masasına geçer. Zarife mutfağa gider.)

Bu sekansta Celal, kızının yanlış davranışlar sergilediğini **tarz ilkesini** ihlal ederek belirsiz bir şekilde anlatmaktadır.

27. İç/Gündüz/Şemsi'nin tamirhanesi/Şemsi, İsmet.

(Şemsi kaputun altında arabayla uğraşmakta, araba hırıltılar çıkarmaya başlamış. İsmet içeri girer. Bir süre Şemsi'ye seslenmez.)

Şemsi: İsmet sen misin?

İsmet: Benim. Benim.

Şemsi: Annen iyi mi?

İsmet: İyi. Ne o? ***Bundan sesler gelmeye başladı ha****! Sen nereye bakalım?*

Şemsi: Ne nereye?

(Şemsi kaputun altından çıkar. İsmet arabayı göstererek)

İsmet: ***Sen de gidersin artık bu çalışınca bi yere.***

Şemsi: Ben nereye sen oraya.

(İsmet neşeli bir şekilde)

İsmet: Celal ile Zarife'yi alırız. Galip de zaten Küba'da olur. Onları alıp getiririz. Rosa ile ikisini. Yaparız di mi?

Şemsi: Yaparız.

İsmet: Sığar mıyız hepimiz bu arabaya?

Şemsi: Sığarız sığarız.

Bu sekansta İsmet'in, "*Bundan sesler gelmeye başladı ha*" diyerek **bağıntı ilkesini** ihlal ettiğini ve arabanın çalışmasını kastettiğini anlıyoruz.

"*Sen de gidersin artık bu çalışınca bi yere*" sözüyle arkadaşı Şemsi'nin bir gün kendisini terk edeceğini **tarz ilkesini** ihlal ederek kapalı bir şekilde söylemektedir.

28. Dış/Gündüz/İskele/Celal, İsmet, Şemsi, Galip.

(Celal balık tutmaktadır. Kova boştur. Şemsi ile İsmet gelir.)

İsmet: ***Nasıl var mı bir şeyler****?*

(İsmet kovaya bakar.)

İsmet: ***Uu! Baya tutmuş be! Yirmiden sonrasını sayamadım.***

Celal: Sus da canımı sıkma.

İsmet: ***Ne bu surat böyle iki karış?***

Celal: Yok bir şey.

Şemsi: Akşam olanlara mı sinirin?

(Celal yanıt vermez.)

İsmet: Ne varmış akşamda? Ne güzel rakı içtik. Mis gibi.

Celal: Orası iyiydi de.

İsmet: E! Boş ver o zaman gerisini. Zaten yakında gidiyoruz.

Celal: Nereye gidiyoruz?

İsmet: Şemsi arabayı çalıştırıyor, hep beraber Küba'ya gidiyoruz. Gelin almaya.

Celal: Deli olmayın. Deli.

Bu sekansta İsmet'in, "*Nasıl var mı bir şeyler*" sözünde eksik kelime kullanımı bulunmaktadır. Dolayısıyla **nicelik ilkesini** ihlal etmiştir. "*Uu! Baya tutmuş be! Yirmiden sonrasını sayamadım*" sözüyle Celal'i alaya almaktadır. Aslında balık tutamadığını belirtmektedir ve **nitelik ilkesini** ihlal etmiştir. "*Ne bu surat böyle iki karış*" diyerek belirsiz bir durumdan söz etmiş ve **tarz ilkesini** ihlal etmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Grice'ın sezdirim teorisi çerçevesinde işbirliği ilkeleri ele alınmıştır.

İlk bölümde kiplik tanımları ve türlerine yer verilerek, Palmer'in kiplik türlerini ulamlaştırdığı (2001) çalışmasına bilgi kipliği başlığı altında "Sezdirimsel" yargı ilave edilerek yeniden sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Çalışmada, bilgi kipi, dünyanın konuşur tarafından algılanıp yorumlanması esasına dayandırılmıştır. Konuşurun söylediği ile kastettiği anlamın farklılığıyla bağdaştırılan sezdirim, Palmer (2001)' in kiplik sınıflandırılması içerisinde yerini almıştır.

İkinci bölümde ise sezdirim tanımlaması yapılarak geleneksel ve konuşmaya dayalı sezdirim işlenmiştir. Konuşmaya dayalı sezdirim, Grice'ın işbirliği ilkeleri doğrultusunda; nicelik (quantity), nitelik (quality), bağıntı (relavance) ve tarz (manner) olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde gündelik dil, dil araştırmaları ve dil felsefesinde ayrı ayrı ele alınarak analiz edilmiştir.

Dördüncü bölüm tezdeki teorik bilginin uygulama aşamasından oluşmaktadır. Uygulama kısmında Fatih Altınöz'ün senaryosunu yazdığı "Güle Güle" adlı sinema filmi incelenerek, konuşmaya dayalı sezdirimler, Grice'ın ortaya koyduğu işbirliği ilkelerinden hareketle yorumlanmıştır.

Gündelik dil felsefecilerinden olan Grice, ortaya koyduğu konuşmaya dayalı sezdirim ve işbirliği ilkeleri ile günümüz anlam incelemelerine farklı bakış açısı getirmiştir. Bu sayede ifadelere, temsil ettiği sözlüksel karşılıklardan farklı anlamlar yüklenebileceği ve geleneksel konuşma çözümlemelerinin aksine çağdaş yaklaşımlarla konunun ele alınmasının uygun olacağı anlaşılmıştır. Bireylerin gündelik hayatta kullandıkları dilin; kişilerarası ilişkiler, ortam ve yaşanmışlıklardan etkilenerek farklı anlamlarla karşımıza çıktığı ve kişilerin iletişimleri esnasında eksik, yanlış, konuşmanın konusundan farklı kelimeler kullanmalarına rağmen konuşmaya dayalı sezdirimler sayesinde anlaşabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Dil araştırmalarında Türkçe özelinde yapılan gündelik dil ve sözlü derlem çalışmalarının geç başlamasından dolayı, bu alanda eksiklik olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Akın, L. (2015). "Konuşma Dili Grameri ve Sözlü Derlemlerden Yararlanarak Konuşma Dili Özelliklerinin Tespiti", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 25, İstanbul.

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yayınları, Ankara.

Alpaslan, E. (2016). "Onat Kutlar'ın "Çevirmen" Adlı Denemesinin Edimbilimsel Bakış Açısıyla İncelenmesi", *Türkbilig*, 2006/12, ss.64-75.

Altınörs, A. (2014). *50 Soruda Dil Felsefesi*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul.

Altunya, H. (2003). "Farabi'de Dil Felsefesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Aslan, E. (2019). "Eylemler" E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* içinde, Gazi Kitabevi, Ankara, ss. 41-70.

Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*. Say Yayınları, İstanbul.

Ateş, Ş. ve Özsöz, B. (2018). "Sözlü Çeviride Sözlü Dil", *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Sayı: 21, ss. 895-906.

Aysever, R. L. (2001). "Bir Şey Anlat(maya Çalış)mak H. Paul Grice'a Eleştirel Bir Bakış", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss. 135-157.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.

Boz, E. (2013). "Necip Fazıl'ın 'Yunus Emre' Şiiri Üzerinde Söz Eylem Çözümlemesi", *Türk Dili*, Sayı: 737, ss. 111-116.

Boz, E. (2015a). "Dil Şaşırtır Bizi", *Türk Dili*, Sayı: 758, ss. 34-36.

Boz, E. (2015b). "Bir Gösterge Modeli Olarak Dil", *Türk Dili*, Sayı: 767-768, ss. 30-33.

Boz, E. (2018). Felsefe ve Dil Araştırmaları Yaklaşımıyla Gündelik Dil. M.N. Doru, Ö.Bozkurt (Ed.), *Düşünce Bilimleri* içinde, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, ss.47.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Corcu, D. (2005). "Zorunluluk Kipliği Belirtisi –mAlI'nın Anlamsal İç Yapısı", *Dilbilim Araştırmaları*, Cilt: 16, ss. 33-45.

Coşar, A. M. ve Usta, Ç. (2016). "Nasreddin Hoca Fıkralarında Grice'ın İşbirliği İlkesinin İhlali", *Milli Folklor*, Yıl: 28, Sayı: 109, ss. 141-152.

Çürük, M. S. (2010). "Olumsuzluk ve Kiplik Arasındaki İlişki: Bakış ve Yaklaşımlar", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı:7, Cilt: 2, ss. 57-72.

Çürük, M. S. (2014). "Konuşmaya Dayalı Sezdirimler -Harezm Türkçesi Örneğinde Bir İnceleme-", *Türkbilig Dergisi*, Sayı: 28, ss. 13-33.

Demir, G. Y. (2018). *Dilin Belirsizliği*. Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Demir, N. (2010). "Türkçede Varyasyon Üzerine", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Sayı: 17, ss. 93-106.

Dinar, T. (2020). "*Kiplik*" E. Boz (Ed.), *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar* içinde, Gazi Kitabevi, Ankara, ss. 57-91.

Dursunoğlu, H. (2006). "Türkiye Türkçesinde Konuşma Dili ile Yazı Dili Arasındaki İlişki", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, ss. 1-21.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbiligisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Günay, N. (2014). "Türkçede -(A/I)r Biçimbiriminin Kiplik Anlam Alanları", *International Journal of Language Academy*, Sayı: 4, Cilt: 2, ss. 529-545.

Grice, H.P. (1957). "Meaning", Philosophical Review, vol. 66, Cornell University, pp. 377-388.

Grice, H. P. (1967). *"Logic and Conversation"*, William James Lectures, Harvard University Press, Typescript.

Grice, H. P. (1975). *"Logic and Conversation"* in (eds.) P. Cole-J. Morgan Syntax and Semantics 3: Speech Acts, Academic Press, New York.

Grice, H. P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press, Cambridge.

Hirik, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Johanson, L. (1975). Araştırma Konusu Olarak Konuşulan Türkçe (Çev. N. Demir), *İlmî Araştırmalar*, S. 12, ss. 215-220, İstanbul, 2001.

Kamacı, D. (2018). "Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik Dede Korkut Örneği", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Kansızoğlu, H. B. (2012). "Konuşma Dili ve Yazı Dili Etkileşimi", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss. 217-235.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Kartallıoğlu, Y. (2015 a). "Osmanlı Konuşma Dilinin Kaynakları", 5. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri, Kültürleri*, Ankara.

—. (2015 b). "Carbognano'ya göre Osmanlı Türkçesi Konuşma ve Yazı Dili İlkeleri", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 16, ss. 7-27.

Kerimoğlu, C. (2020). *Kiplik ve Kip*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Kılıç, V. (1990). "Söz-Eylem Kuramı", *Dilbilim*, Sayı: 9, ss. 249-258.

Kiefer, F. (1987). "On Defining Modality", Folia Linguistica, No: 1, Sayı: 21, ss. 67-94.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları, Ankara.

Özcan, Z. (2016). *Dil Felsefesi II (Gündelik Dil Paradigması)*. Sentez Yayıncılık, Bursa.

Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge University Press, Cambridge.

Salkie, R. (2009). "Degrees of Modality", Modality in English Theory and Description, Mouton de Gruyter, Berlin, ss. 79-103.

Soykan, Ö. N. (2006). *Felsefe ve Dil Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma*. MTV Yayınları, İstanbul.

Türkçe Sözlük (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yayınları, İstanbul.

Wittgenstein, L. (1998). Felsefi Soruşturmalar. (Çev. D. Kanıt). Küyerel Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, E. (2020). *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University, 2. Basım, Oxford.

EKLER

Ek 1: Taranan Eser Listesi

Altınöz, F. (2004). “Güle Güle” A. Tüzün (Yay. Haz.), *3 Altın Portakal 3 Senaryo* içinde. Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları, Ankara. ss. 40-128.

Ek 2: Terim Dizini (Türkçe-İngilizce)

A

aktarımsal (reportative, reported)

B

bağıntı (relavance)

beyan (utterance)

bilgi (knowledge)

bilgi kipliği (epistemic modality)

bilgisel (epistemic)

Ç

çıkarım (deduction, inference)

çıkarımsal (deductive, inferential)

D

dinleyici (hearer)

doğru (fact, truth)

duyu (sense)

duyusal (sensory)

E

edimsel (performative)

edimsöz (illocution)

eylem kipliği (event modality)

G

geleneksel/doğal sezdirim (conventional implicature)

genelleştirilmiş konuşma sezdirimi (generalized conversational implicature)

gerçek dünya (present world)

gerçeklik (realis)

gereklilik (necessity)

gönüllülük (volitive)

görsel (visual)

görsel olmayan (non-visual)

görünüş (aspect)

İ

içedim kipliği (dynamic modality)

iletişimsel (conversational)

istek (volution)

işbirliği ilkeleri (cooperative maxims)

işitsel (auditory)

K

kanıt (evidence)

kanıtsal (evidential)

kesinlik (certainty)

kip (mood)

kiplik (modality)

kipsel mantık (modal logic)

konuşmaya dayalı sezdirim (conversational implicature)

konuşucu (utterer)

kurgusal (speculative)

M

mantıksal kiplik (alethic modality)

meşruluk (validity)

mümkün (possible)

N

nicelik (quantity)

nitelik (quality)

niyet (intention)

O

odak (focus)

olasılık (possibility,potentiality)

olgusal (factual)

olgusallık (factuality)

Ö

önerme (proposition)

önerme kipliği (propositional modality)

önvarsayım (presupposed)

öznellik (subjectivity)

S

sezdirim (implicature)

söylem (discourse)

söz eylem (speech act)

sözce (utterance)

Ş

şüphe (dubitative)

T

tarz (manner)

tümce (sentence)

V

varlık (entity)

varsayımsal (assumptive)

verici (issuer)

Y

yargı (conclusion, judgment)

yasaklama (prohibition)

yeterlilik (ability)

yükümlülük (deontic)

Z

zorunlu (obligatory, obligation, apodeictic, necessary)

zorunluluk (obligation)

Ek 3: Terim Dizini (İngilizce-Türkçe)

A

ability (yeterlilik)

alethic modality (mantıksal kiplik)

aspect (görünüş)

assumptive (varsayımsal)

auditory (işitsel)

C

conclusion, judgment (yargı)

conventional implicature (geleneksel/doğal sezdirim)

conversational (iletişimsel)

conversational implicature (konuşmaya dayalı sezdirim)

cooperative principle (işbirliği ilkeleri)

certainty (kesinlik)

D

deduction, inference (çıkarım)

deductive, inferential (çıkarımsal)

deontic (yükümlülük)

discourse (söylem)

dubitative (şüphe)

dynamic modality (içedim kipliği)

E

entity (varlık)

epistemic modality (bilgi kipliği)

epistemic (bilgisel)

event modality (eylem kipliği)

evidence (kanıt)

evidential (kanıtsal)

F

fact, truth (doğru)

factual (olgusal)

factuality (olgusallık)

focus (odak)

G

generalized conversational implicature (genelleştirilmiş konuşma sezdirimi)

H

hearer (dinleyici)

İ

illocution (edimsöz)

implicature (sezdirim)

intention (niyet)

issuer (verici)

K

knowledge (bilgi)

M

manner (tarz)

modality (kiplik)

modal logic (kipsel mantık)

mood (kip)

N

necessity (gereklilik)

non-visual (görsel olmayan)

O

obligation (zorunluluk)

obligatory, obligation, apodeictic, necessary (zorunlu)

P

performative (edimsel)

possible (mümkün)

present world (gerçek dünya)

presupposed (önvarsayım)

prohibition (yasaklama)

proposition (önerme)

propositional modality (önerme kipliği)

possibility,potentiality (olasılık)

Q

quality (nitelik)

quantity (nicelik)

R

realis (gerçeklik)

relavance (bağıntı)

reportative, reported (aktarımsal)

S

sense (duyu)

sensory (duyusal)

sentence (tümce)

speculative (kurgusal)

speech act (söz eylem)

subjectivity (öznellik)

U

utterance (beyan)

utterance (sözce)

utterer (konuşucu)

V

validity (meşruluk)

visual (görsel)

volution (istek)

volitive (gönüllülük)